

Ку
на
Ср

ДРАМСКА БАШТИНА

Душан Ђ. Цветковић – Дуца

НА ПРАГУ ОТАЏБИНЕ

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ

Библиотека
ДРАМСКА БАШТИНА

Издавач
Музеј позоришне уметности Србије
11000 Београд, Господар Јевремова 19

Главни и одговорни уредник
Ксенија Радуловић, директор

Уредник едиције
Олга Марковић

Приређивач
Миланка Андријашевић

Коректор
Олга Марковић

Ликовно решење
Ново Чогурић

Припрема за штампу
Светозар Станкић

Штампа
Србоштампа
Београд, Добрачина 6-8.

Тираж: 300 примерака

Штампање завршено: септембра 2001.

ДУШАН Ђ. ЦВЕТКОВИЋ – ДУЦА

НА ПРАГУ ОТАЏБИНЕ

Позоришни комад
у седам слика с певањем

Београд 2001.

Душан Ћ. Цветковић – Дуца

НА ПРАГУ ОТАЏБИНЕ

Позоришни комад у седам слика с певањем

ЛИЦА

МИТРА, сирота старица	60 год.
РАНКО, њен син	18 год.
ПЕТКО, богат сељак	55 год.
ДИМКА, његова кћи	18 год.
МИЛЕНА, сеоска девојка	19 год.
ПЕРКА, сеоска девојка	18 год.
ЈОВАНКА, сеоска девојка	20 год.
ТИХОМИР, момак	19 год.
ЈАНКО, момак	20 год.
МИЛИВОЈ, момак	20 год.
СТЕВАН, момак	18 год.
КОСТА, момак	20 год.
I СРПСКИ ВОЈНИК	25 год.
II СРПСКИ ВОЈНИК	25 год.
ЧИКА ДАМЊАН, старац	65 год.
НЕПРИЈАТЕЉСКИ ПОДОФИЦИР	40 год.
I НЕПРИЈАТЕЉСКИ ВОЈНИК	30 год.
II НЕПРИЈАТЕЉСКИ ВОЈНИК	28 год.
I РЕГРУТ	20 год.
II РЕГРУТ	20 год.
Народ, војници.	

Време садашње

Душан Цветковић

ПРВИ ЧИН

Догађа се у дворишту једне сељачке куће. Лево је једна мала сељачка кућица; од куће се продужава ограда у дубину и скреће у десно те тако предваја позадину. На средини ограде, према публици, вратанца. Десно у другом плану мала шупа за оставу, или амбар. У средини дворишта мало удесно велики храст, а испод храста клупа, проста сељачка. Преко плота је пребачена једна шареница, поњава ради провретравања. Касно по подне. Залазак сунца. Пре но што се отвори завеса, чује се из даљине песма момака и девојака:

I

Синоћ Јово, синоћ Јово,
Кроз пољану прође,
Синоћ Јово, синоћ Јово.

II

И поведе, и поведе,
Росу робињицу,
И поведе, и поведе.

III

Закла Јова, закла Јова,
Овна испод звона,
Закла Јова, закла Јова.

IV

Не би ли му, не би ли му,
Роса вечерала,
Не би ли му, не би ли му.

ПОЈАВА ПРВА

ЧИКА ДАМЊАН

(Улази и куца тојагом у врата Митрина)

Митро. Хеј ... Митро. Јесе ли дома?

МИТРА

(Из куће)

Еве ме, еве. Ту сам.

(Излази)

ПОЈАВА ДРУГА

ЧИКА ДАМЊАН

Помаже Бог.

МИТРА

Бог ти добро дао. Како си шта радиш?

(Рукује се)

ЧИКА ДАМЊАН

Ја чух да ће твој Ранко данас на пут у Београд, па рекох, хајд да видим то дете пре поласка и да га посаветујем пред полазак. Знам сама си, па ако што треба и да ти помогнем у кући.

МИТРА

Хвала ти Дамњане, ама нема се шта припремати. Ја сам му баш јуче искрпила кошуље и ето баш сад приправљам да их понесе.

ЧИКА ДАМЊАН

А где је Ранко? Хоћу да разговарам са њим.

МИТРА

Сигурно је отишао до Петкове куће. Знаш он се пази са Петковом Динком, па ако Бог хоће, тамо до године, привенчаћемо их.

ЧИКА ДАМЊАН

Ако. Кад се деца милују и треба.

МИТРА

Сећаш ли се, још оно пре десетак година, кад онај калуђер из Свете Горе, прође овуда и продаваше неке крстиће од дрвета. Овако мајушне, а на средину крстића има некакво каменче стаклено, па се кроз њега види манастир. Знаш то, сећаш се?

ЧИКА ДАМЊАН

Како не бих знао, сећам се као данас. Имам и ја један такав крстић, ене га код мене крај кандила под иконом.

МИТРА

Е, ето, ја купих таква два крстића, па један дадох моме Ранку, а други Петковој Динки. Од тога дана, та се деца не одвајају. Као да их Бог свеза. Па Петко навалио, нека иде вели у Београд да изучи трговину, а и школу трговачку, па ћу му вели дати Динку и отворићу му радњу. Па ето рекох нека му буде.

ЧИКА ДАМЊАН

И није лоше. Ранко је добро дете. Колико пут ми је помогао догонити овце. А где бих ја овако стар јурио за овцама а мој Манојло беше ми болестан. Па зато рекох, реда би било да му дам који динар, нека му се нађе на путу.

МИТРА

Ама не треба. Има он пара. Чувала сам ја за њега.

ЧИКА ДАМЊАН

Немој да ми то кратиш. Ја га волим као мога Манојла.

МИТРА

Е кад баш хоћеш, нека буде како ти је воља. А ево их, баш долазе.

ПОЈАВА ТРЕЋА

Ранко и Динка

РАНКО

Помаже Бог, чика Дамњане.
(Љуби му руку, то чини и Динка)

ЧИКА ДАМЊАН

Жив ми био синко. А ти се решио да поћеш у Београд, на изучавање. Ако синко. Добро је то. Буди добар и паметан као и досад, па ти неће бити зло. Чувај се рђавог друштва, јер по градовима има разних људи, па хоће да те наведе и на какво зло. Зато пази с ким идеш и шта радиш. Па не заборављај на своју мајку. Јави се писмом кад год можеш. Ти не разумеш још за бол родитељски, али кад се ожениш, па ти Бог подари чељад, онда ћеш сазнати.

РАНКО

Писаћу кад год сам слободан.

ЧИКА ДАМЊАН

Па кад буде време, да доћеш и за регрутацију. Војни рок да одслужиш. Јер ко није био војник, тај и није стекао знање, које треба да има један човек. А ево да ти дам који динар, нека ти се нађе на путу.

РАНКО

О, хвала, чика Дамњане, имам новаца. Дао ми је чика Петко.

ЧИКА ДАМЊАН

То ти је он дао, а ово ти ја дајем. Узми и не говори ништа. Ја сам старији, а старије се мора слушати.

РАНКО

(Пристане)

Хвала.

(Љуби руку и узима)

МИТРА

Хајдемо у кућу Дамњане, да те почастим.

ЧИКА ДАМЊАН

Хвала ти Митро. Поседећу овде.

МИТРА

Имам нешто да ти кажем.

(Тихо)

Да их оставимо саме. Знаш како је; растају се.

ЧИКА ДАМЊАН

Е, јест. На то нисам мислио ... Хајдемо.

(Одлазе у кућу)

ДИНКА

Ти ме нећеш заборавити је ли?

РАНКО

Па како ме можеш питати тако што? Веруј ми, Динка, да ми је толико тешко што се од тебе удаљавам, да бих готово одустао, али, дао сам реч.

ДИНКА

А тек мени како је. Знаш шта, ако ти је тешко, а ти не иди. Остани.

РАНКО

Ја сам се колебао да ли да идем и дуго о томе размишљао, али ми, поп Стева, баш кад сам био са овцама код потока јуче рече: "Иди синко и учи. Живот без науке је лутање по мраку. Па читај, што више читај. И најлошија књига може те нечему добром поучити." Зато сам решио да пођем. Не желим да останем слеп код очију.

(Седају на клупу – он се непрестано осврће)

ДИНКА

Само се бојим да ме не заборавиш. У граду има пуно девојака и лепших, па ... Ама што се непрестано окрећеш? Ти не слушаш шта ја говорим? Зашто се окрећеш?

РАНКО

Ево зашто.
(Зграби је и пољуби)

ДИНКА

(Тргне се)
Јој. Да је спазио ко?

РАНКО

Ја сам добро разгледао. А на послетку нека и виде, цео свет нека види. Ти си моја и остаћеш моја. Док само завршим школу, а онда ћу се вратити. Састаћемо се опет и то за навек.

ДИНКА

Је ли истина? Како си добар. Баш јуче бабо са наном о теби говораше: добро ће, вели, бити ако Ранко оде у Београд, па тамо буде у школи, а и трговину научи, те би му, вели бабо, баш добро дошло. Али ја нисам до данас озбиљно веровала да ћеш ти отићи у свет. Жао ми је?

(Стидљиво)

РАНКО

И мени је жао. Е, ал', шта ћеш кад се мора.
(Снебивајући се)
И баш тако вели твој бабо?

ДИНКА

(Стидљиво)
Овај, јест, још много што шта је говорио.

РАНКО

Истина? Дела ми све испричај, молим те.

ДИНКА

(Устежући се)

Па, овај ... каже: како ћеш ти постати тргова, па како ће те и он помоћи да радњу отвориш ... И како си ти добар, и ако Бог да вели, биће и сватова.

РАНКО

Је ли истина?

(Загрли је)

Баш је тако рекао? Благо нама.

(Јованка провирује и ослушкује њиов разговор)

Веруј ми, Динка, да сад не жалим што одлазим, и трудићу се, што више могу, да изучим трговину и да се што пре вратим, јер сад тек знам да ћеш бити вечито моја.

ДИНКА

(Као увређено)

Како? Зар без тога ниси веровао?

РАНКО

Јесам, јесам, али сада још више верујем.

СИМКА

Ја те, Ранко, никада нећу изневерити, па ма главу изгубила. Мој живот без тебе неби ништа вредео.

Иза сцене песма "Ој Јаворе, Јаворе".

МИТРА

(Из куће)

Ранко, ој Ранко! ...

РАНКО

Ој нано.

МИТРА

'Оди де вамо.

РАНКО

Чујем нано, ево ме.

(Симки)

Причекај ме, одмах ћу доћи.

(Оде у кућу)

ПОЈАВА ШЕСТА

ДАМЊАН

Што си се замислила Симка?

СИМКА

Ето размишљам. Боже мој, зар је тако морало бити? Тешко ми је кад помислим на то, што се морамо растати. Он ће отићи тако далеко, и тако дуго га нећу моћи видети. Које срце то да издржи?

ДАМЊАН

Не брини, све ће добро бити. Само нека нам дође жив и здрав. Одох ја да и мога Манојла овамо упутим.

(Оде)

ПОЈАВА СЕДМА

Јованка и Симка

ЈОВАНКА

(Долази с десна, носи тестију на обрамици, кад спази Симку)

Гле, гле, а ти већ дошла.

(Пакосно)

Богами, баш си вредна. Све послове посвршаваш на време код своје куће, па чак стигнеш да обиђеш Ранка, овај ... Ранкову мајку.

(Заједљиво)

А, јел' ту, а?

СИМКА

(Прави се љубазна као да прве речи није чула)

Јест, јест, ту је. Него, знаш, дошла сам да се поздравимо и да помогнем баба Митри, јер данас Ранко путује.

ЈОВАНКА

И ју! Како путује? Куда путује? И одкуд то наједанпут?

СИМКА

Па, ето, иде у Београд. Зар ниси чула? О томе већ цело село зна.

(Намешта по дворишту)

ЈОВАНКА

И ју! Бога ми, ја о томе ништа не знам.

(Притворно).

'Ајд, да се пожурим на воду, па ето ме одмах да га испратимо.

(Пође у дубину, за себе)

Еј, душо моја, мислиш да ја не знам. Ал зато ће он бити мој.

(Оде лево)

ПОЈАВА ОСМА

СИМКА

(Пође за њом до излаза)

Јави Перки и Милени, нека и оне дођу.

РАНКО

Опрости ми Димка. Ја се мало задржах. Знаш, нана припрема торбицу са стварима, па ме звала да јој кажем шта ми је све потребно.

ДИМКА

Ох, јадница. Идем да јој помогнем. Она је доста стара, па је то тешко за њу.

РАНКО

Слушај Димка. Ја сам те тео молити да будеш тако добра, па да је чешће обилазиш. Биће јој тешко првих дана без мене.

ДИМКА

Зато не брини ништа. Ја бих то ионако чинила, и да ми ниси казао. Ја је волим као своју рођену мајку.

ПОЈАВА ДЕВЕТА

Пређашњи и Митра

МИТРА

(Излази из куће)

ДИМКА

Добро јутро, нано.
(Љуби је у руку)

МИТРА

Бог ти добро дао. Ајдете, децо, у кућу да ми помогнете, па се тамо разговарајте. Већ је време за полазак. Треба да припремим све за пут.

ДИМКА

Ајдемо, Ранко. Хајде, нано.

Митра је дошла код цвећа, прави букет.

ПОЈАВА ДЕСЕТА

Јованка и Пређашњи

ЈОВАНКА

(Остављајући тестије, за се)

Ево и ове маторе вештице.

(Гласно)

Добро јутро, нано, Како си, шта радиш? Како си ти

Ранко?

(Наслоњена на обрамицу).

Па зар тако, а?

(Шеретски)

Остављаш наше село?

РАНКО

Е, па шта ћеш кад се мора. Будућност је преча од свега.

ЈОВАНКА

(Подругљиво)

Ха, ха, ха, али ће то бити лепо, кад се ти будеш вратио, а Димка се већ удала за другог. Како ћеш се тек онда лупити у чело, и узвикнути: "Их, шта ја учиних". Ал ће све бити доцкан. Или ћеш тамо, можда, коју другу наћи? ...

РАНКО

(Као у шали а у његовом тону осећа се бол.)

Другу нећу тражити, а нека је Димка жива и здрава, па како јој буде судбина, и кога њено срце изабере, тако и нека јој буде.

ДИМКА

А, што ти, Јованка, тако говориш? Шта то треба да значи? Кад је тако, ево пред свима кажем и заклињем се: "Ако те, Ранко, будем преварила, да Бог да ме гром спалио."

(Кроз плач)

"Ако би се морала испунити душманска воља да се ти другом ожениш, ја више нећу живети".

(Код последњих речи сузе је гуше)

РАНКО

Ђути. Шта ти је сад? Их, немој бити луда. Нека свет говори шта хоће, ти му не можеш забранити. Ја знам да си ти мени искрена, а то ми је доста.

МИТРА

Погле сад. Ма шта је вама децо? Јесте ли ви при себи?
(*Јованки строго*)

Ајд, ти, сплеткашице једна. Јеси ли зато дошла да их завадиш? Деца се воле од малена, а ти би хтела да их завадиш. Срам те било. Да ми више ни Бога не назовеш, ти што само свађе по селу ствараш ...

ЈОВАНКА

Ју, забога, тетка Митро. Нисам на то ни помислила, Бог ми је сведок. Зар ја сплеткашица.
(*Код последњих речи као да заплаче*)

РАНКО

Доста, доста. Не љути се, мајко. Оне су другарице. Данас се свађају, а сутра ће се љубити. Тако је то увек. Него, време је већ да пођем, да ме не затече мрак. Ајде у кућу мајко.

МИТРА

Добро, сине, кад ти кажеш. Идем да ти изнесем ствари.
(*Оде у кућу*).

РАНКО

То није у реду Јованка да се свађате. Ви сте девојке. Кад си дошла у наше село, сви су те волели, а ето сад свађа ... Ајде, помирите се.

ПОЈАВА ЈЕДАНАЕСТА

Перка, Милена, Пређашњи без Митре

ПЕРКА

Помози Бог. Је ли истина што смо чуле, да Ранко данас одлази?

РАНКО

Истина је, истина. Баш се сад спремам. Само једно ћу вас молити: да се не свађате по женском обичају, него да се често састајете и да увек живите као добре другарице.

МИЛЕНА

Забога, Ранко, шта ти на ум пада? Ми се још никад нисмо свађале.

РАНКО

Нисте, ал' ево Јованка нешто, мало пре, отпоче, те се бојим да не изиђе на велико.

ПЕРКА

Јованка? Не чуди се. Она је увек таква била. А таква јој је и мајка.

ЈОВАНКА

(Бесна)

А каква сам ја то била? А каква је моја мајка?

МИЛЕНА

Сплеткашица. Ето каква.

ЈОВАНКА

Ко? Ја сплеткашица. Бре, видиш ли ову обрамицу? Кад те само опаучим њоме, видећеш све звезде усред бела дана.

МИЛЕНА

Де пробај, да видимо, дал ћеш отићи кући са крчазима.

РАНКО

Та престаните једном. Нисте ваљда дошле да се овде свађате. Будите веселе. Овако на растанку желео бих да отпевамо нешто ... Неку песму из нашег завичаја, а не да се свађате. Ајде помирите се.

(Привуче једну и другу и загрле се)

СВИ

Хајде, хајде, Димка, почни песму.

(Споља песма момачка "Вишњицица род родила. Споља песма "Ој шумице")

РАНКО

А, ево иду момци и девојке. Бар ћемо сви заједно да отпевамо.

ПОЈАВА ДВАНАЕСТА

Коста, Тихомир, Јанко и остали.

ЈАНКО

Помаже Бог. Ево дођосмо да отпратимо Ранка весело с песмом.

РАНКО

Добро сте нам дошли. Баш се сад спремамо да отпевамо једну. Поседајте ...

КОСТА

Чули смо да одлазиш, па дођосмо да те испратимо.

ТИХОМИР

И ја сам дошао. Бабо ми рече спреми магаре, па води код Ранка, да га испратиш. А ја кажем, што ће ми магаре, ја ћу отићи. А он вели: па јес, и ти си моје магаре.

КОСТА

Баш вала и јеси. Него, ајде да певамо. Ајде, Тихомире, почни.

СВИ

(Певају)

"Мој јаблане шири гране
 Прави већи хлад,
 Да ми се нахладује,
 Мој ђидија млад.

ПОЈАВА ТРИНАЕСТА

Петко и Пређашњи.

ПЕТКО

Помаже Бог децо.

СВИ

Бог ти помогао, чика Петко.

ПЕТКО

Сакупили сте се да испратите Ранка. Ако, ако, децо, то је добро. Тако раде искрени другови и пријатељи. А ти, Ранко, јеси ли весео што одлазиш?

РАНКО

Јесам, чика Петко, веома сам весео.

ПЕТКО

А где је Митра?

ДИМКА

У кући је бабо. Хоћу ли је звати?

ПЕТКО

Нека, нека, можда је у послу. Ја ћу се с вама мало поразговарати. А можете отпевати још коју. И ја сам увек волео песму. Певајте што год.

Песма

ПОЈАВА ЧЕТРНАЕСТА

Митра и пређашњи.

МИТРА

(Износи торбу)

Добро јутро. Тако, све сам уредила. О, гле дошао си и ти Петко.

(Рукују се).

ПЕТКО

(Весело)

Добро јутро, Митро, јеси ли весела?

МИТРА

Богами и јесам Петко. Како и не бих, кад сина испраћам на занат и у школу.

ПЕТКО

Ја, шта ћеш ... Спремио сам кола, па дођох по Ранка.

ДИМКА

(Жалосно Ранку)

Дошао је час да се растанемо.

РАНКО

Немој бити тако тужна. Бог ће дати, па ће све боље бити. И ја ћу се опет теби вратити. А онда...

ПЕТКО

А сад, ајде, Ранко. Ајде синко, да не одоцниш, а и време се нешто мути ... Ко зна какво ће бити, па да уграбимо раније. Поздрави се са свима па у име Божје.

РАНКО

Збогом, нано. Збогом, Димка. Збогом свима. А ти, Димка, буди добра и паметна, па се не бој никога. Замном не тугујте, ја ћу вам често писати.

(Митра му даје свежањ са стварима и торбу)

(Полазећи)

Остајте ми збогом, сви.

СВИ

Збогом, збогом. Срећан ти пут.

(Пођу за њим)

ПЕТКО

Е децо, немојте тако. Са песмом испратимо Ранка. Хајде запевајте, па сви кроз село.

СВИ

'Оћемо, како не би.

Песма: "Плаве косе на двоје раздели". Одлазе певајући.

ЗАВЕСА

ДРУГИ ЧИН

Позорница представља пољану. У перспективи се виде неколико кућица, црквена ограда, десно је црква

ПОЈАВА ПРВА

На позорници су Димка, Јованка, Перка, Милена и још девојака. Играју и певају водећи коло у десно.

Тихомир, Јанко, Миливој, Стеван и други праве друго коло, иза женског, т.ј. окружују женско коло и воде коло у лево, певајући исту песму. За време увода музике завеса се диже и почиње песма:

СВИ

Синоћ ми драги долази,
Росно ми цвеће погази.
Хај, болесна ја,
Без бола болујем ...

За време певања у последњој строфи, Тихомир комично подврискује. Сви у смеху напуштају коло и одвоје се две групе: једна мушка а једна женска. Момци задиркују Тихомира.

ЈОВАНКА

Смела бих се опкладити, да је Димка све док смо ми певали, мислила на Ранка.

ПЕРКА

Шта јој вреди да мисли, кад је он тако далеко.

МИЛЕНА

(Јованки)

Немаш ни ти вајде од Тихомира, што је код куће.

ПЕРКА

Ал' би добро било кад би дошао.

ДИМКА

Богами, тако је. Срећна би била, па макар га кроз плот гледала.

ЈОВАНКА

Мани се ти њега Димка, неће он више на нас ни да погледа. Погосподио се тај момчић. Где би он сада нас сељанке марио.

ПЕРКА

То је истина, вере ми моје. Јеси ли чула шта рече јутрос Тихомир? Каже да се Ранко погосподио, па не носи више овакво сељачко одело, већ оно господско.

ДИМКА

Ви верујете Тихомиру? Он је луд, не зна шта говори. Ранко ме неће никада заборавити. Нека се он врати жив и здрав, а ја већ знам како би ми живели.

ЈОВАНКА

(Пакосно)

Како би могла, молим те, код њих живети, кад је тетка Митра, пука сиротица. А ти из богате куће, па си навикла на бољи живот. Ја га, Богами више не бих ни погледала.

МИЛЕНА

Немој, молим те, тако да говориш. Срце не пита да ли је богат или сиромах, да ли је леп или ружан. Оно што се воли, не може се мрзети. Ако је по богатству, онда би све требале да се загледамо у Тихомира, јер он је у селу најбогатији, али је и најлуцкастији.

ЈОВАНКА

Е, ти баш претера. Ако хоћеш право да ти кажем, то би баш била прилика за Димку.

ЈАНКО

Шта је то с вама девојке? Што сте ућутале? Ни песме, ни игре. Зашто смо се сакупили?

ПЕРКА

Ми, Богами, отпевасмо, сад је на вас ред.

МИЛИВОЈ

Ја мислим да ће боље бити да нам Тихомир нешто исприча.

ТИХОМИР

Ја? Не, не. Ти умеш много да причаш и боље но ја. Хајде причај што год.

СТЕВАН

Море, оставите се причања, овако леп дан да нам прође у лудо. Хајде да певамо, да играмо.

ПЕРКА

Хајде, нека пева Тихомир.

СВИ

Хајде, хајде Тихомире.

ТИХОМИР

Е, ајде, ајде, али сви за мном.

(Пева)

"Синоћ ми је лане моје

Долазио Лаза,

Па ме пита лане моје,

Имаш ли мираза.

А јутрос ми лане моје,

Долазио Гојко,

Па ме пита, лане моје

Шта радиш девојко."

СВИ

Алал ти вера, ала лепо певаш.

ТИХОМИР

Е, па то сам певање учио из књиге, кад бејаш црквењак.

МИЛЕНА

Е, баш си за све створен. Момак на месту, па то ти је.

ЈОВАНКА

Ти си створен да занесеш женско срце.

ТИХОМИР

Ех, ех, ех, такав сам ја ...

ПЕРКА

Е, па, ајде, путниче, причај нам како си се провео у Београду.

СВИ

Хајде, хајде, причај.

ТИХОМИР

Море мани. То беше за мене црн, а не Бео-град.

ЈАНКО

А, што богати?

ТИХОМИР

Што? Море тамо беше као на панађуру. Толико беше света, да не можеш проћи кроз чаршију. А она кола без коња, само јуре и на тамо и на овамо ...

ПЕРКА

Каква су то кола без коња?

ТИХОМИР

Ехе, та су кола чудна работа. Личе на железницу, а није железница; личе на кола са арњевима, ама, нису кола, јер руда иде на горе, па везана за телеграфску жицу.

МИЛЕНА

За телеграфску жицу?

ПЕРКА

Ју, каква ли су то кола, Боже мој.

ТИХОМИР

Е, каква. Ето таква. Ја се попнем на једна, а она пођоше. Кад ја видим једнога у оваквом оделу, па викнем да стану кола, а он ни абера. Иду даље. Вичем онога нашега да се пење у кола, а он не чује. А ја онда хтедох да скочим, па кад треснух на земљу, као каква врећа ... Буп! ... Јој!

(Хвата се за леђа)

СВИ

(Смеју се)

ТИХОМИР

Ви се смејете, а мени је још овде испод леђа ...

МИЛЕНА

Бога ти, Тихомире, кажи нам, јеси ли где год, тамо, налазио Ранка?

ТИХОМИР

Море, мани ме. Једва нађох капу, што ми паде с главе,
а где да нађем Ранка.

ПЕРКА

Па ти си јутрос причао како си налазио Ранка.

ТИХОМИР

(Збуњено)

Ко, ја?

(Јованка му даје знак одобравања)

Па, јест, јест ... јест ... Овај ... јест ... налазили ... смо се.

МИЛЕНА

Кажу да је велики господин постао.

ТИХОМИР

(Збуњено)

Ко, море? Ранко! Господин постао? Гле, лола једна ...

ПЕРКА

Па зар ниси сам јутрос о томе причао?

ТИХОМИР

Не, Бога ми ...

(Јованка му опет даје знак)

Јест, јест, видео сам га. Ал' ништа не разговарасмо.

МИЛЕНА

Хм, хм. Овде има нешто. Ово је неки договор ...

ТИХОМИР

(Поверљиво Јованки)

Е, па, ти ми рече тако да кажем, али, за јутрос што си
рекла, ја сам заборавио.

ЈОВАНКА

Ја сам ти казала због Димке. Ја оћу да Димка буде твоја,
јер ти си исто тако леп, као и она што је.

ТИХОМИР

(Се укрути гордо)

ЈОВАНКА

Она мора бити твоја. Ако неће милом, а ти силом. Немој бити слабостиња, претњом мораш успети.

ТИХОМИР

А како ли треба? Е, добро још данас ћу је питати.

СТОЈАНКА

(Гласно Тихомиру)

ТИХОМИР

Море, како да не. Лепе су, па су беле као да су из брашна изашле, али нису тако лепе као ви што сте. Гледај Димку, као да ју је мајка све у млеку купала. Па очи црне као трњине, а коса као од свиле. Ако удесиш ствар ја ћу је узети за жену.

Сви се смеју.

ДРУГИ МОМАК

Их, ала би ту било веселја. Кад би само твој чика Марко одрешо кесу, играло би се до зоре.

ТИХОМИР

Е, па, то, де. То, де и ја то кажем. Само да удесимо ствар. Млад, сам, леп сам, богат сам, па шта оћеш више?

ДИМКА

И луд по мало.

Сви се смеју.

ЈОВАНКА

(Тихомиру тихо)

И ти смеш да трпиш да те она назива лудим?

ТИХОМИР

Па што да радим?

ЈОВАНКА

Ти још питаш? Их, што ја нисам мушкарац. Али, казаћу ти доцније.

СТЕВАН

Хајде, људи да певамо.

МИЛИВОЈ

Хајде, Тихомире, хоћемо ли једну веселу?

ЈАНКО

Море, остави га, он се замлатио око женидбе.

ПЕРКА

Ајде, Тихомире, ајде једну песму.

ТИХОМИР

Димка да ми каже, па ћу певати.

ДИМКА

Певај, ко ти брани.

ТИХОМИР

За тебе оћу, гугутко моја. Ајде да направимо коло, па сви да певамо.

СВИ

Хоћемо, хоћемо.

(Устају и хватају се у коло. Музика почиње. Играју и певају)

Извор вода извирала,
Кроз баштицу протицала,
Ту девојка ногом стала,
Свог драгана проклињала.

ЈОВАНКА

(За време последње строве Јованка се приближује Тихомиру, који је био на левом крају мушког кола и тихо му каже)

Питај Димку и последњи пут, хоће ли бити твоја? Ако неће, а ти је мало заплаши.

ТИХОМИР

Оћу и то сад одмах.

(Прилази Димки)

Димка, бре, тражим да ми кажеш хоћеш ли да будеш моја ...

ДИМКА

Море, ајд остави ме, лудаче један.

СВИ

(Смеју се)

ТИХОМИР

(Увређен бесно)

Шта рече? Шта, ја сам луд? А, кучко једна, ја ћу те научити. Или ћеш бити моја или ћеш црћи.

(Одјури)

МИЛИВОЈ

Шта му би? Шта је то одједаред?

ПЕРКА

Бога ми, Јованке, све си ти ово замесила.

СТЕВАН

Ајдмо за њим. Он је мало луд. Учиниће какво чудо.

(Момци одлазе)

МИЛЕНА

Перка има право. И ја мислим да је то Јованкино масло.

ДИМКА

Она је увек таква била. Није она за наше друштво.
Ајдемо одавде. Већ је доцкан.

ПЕРКА

Ајдемо, оставимо ову сплеткашицу.
(*Одлазе*)

ЈОВАНКА

(*Говори за њим*).
Ју како можете тако што помислити.
(*Мала пауза, враћа се*)
Успела сам. Бацила сам угарак и ватра ће букнути. Тихо-
мир ће силом отети Димку, а Ранко ће бити мој. Мој, само мој.
Ха, ха, ха.
(*Одлази*).

ЗАВЕСА

ТРЕЋИ ЧИН

Сцена иста као и прва слика.

ПОЈАВА ПРВА

МИТРА

(Седи пред кућом)

Како је лепо и пријатно јутро. Како је златан сјај сунчана-нога зрака. Ох. Кад би му могла довикнути: "Сунце сјајно, обгрли моје дете и поздрави га од његове мајке, која једнако на њега мисли.

ПОЈАВА ДРУГА

Димка, Петко и Пређашњи.

ДИМКА

Добро јутро, нано. Ти си данас поранила?
(Љуби јој руку)

МИТРА

Бог ти добро дао, чедо моје. А, и ти си ту, Петко? Баш добро кад си дошао. Имам нешто с тобом да разговарам. Иди, сине, донеси ону столицу из собе.

ДИМКА

Хоћу, нано.
(Оде у кућу)

ПЕТКО

Ма што си ти, нешто невесела? Много ми друкша изгледаш но обично.

МИТРА

Па, бринем због детета. Ето, сутра се навршава већ недеља дана, како од Ранка немам никаква абера.

ДИМКА

(Доноси трonoшку)
Ево, нано. Седи бабо.

ПЕТКО

Немој се толико једити. Младост је то, па се ваљда са друштвом гдегод за то време забављао. А ти знаш да је Ранко добро дете, па су га и другови заволели, као што је и овде међу својим друговима био вољен. А друго, опет, можда је и то: што је сад поред трговине почео и школу да учи, па није лако. Оно, ја нисам школу учио, а Богме, како ми је наш учитељ причао, није лака ствар бити ђак. Ето, моја Димка, већ одрасла девојка, па је с тешком муком научила читати и писати. Ти знаш кад је она учила, кад оно добисмо школу у селу. А учитељица добра. Па, ево данас већ доста добро чита и пише. Ја зато и кажем то није лака ствар.

МИТРА

Дај Боже, нека тако буде. Али ја још једнако мислим да му се није какво зло догодило.

ПЕТКО

Ето ти сад. Женска посла. Недао Бог детету што му мајка мисли. Ја ти опет кажем да је то због школе.

ДИМКА

То је истина, нано, Знаш како је говорио, да ће се старати што више, да би постао добар трговац.

МИТРА

Знам, дете моје. Ал ја сам ноћас уснила рђав сан који ми бриге задаје, и све мислим неће добро бити.

ДИМКА

Немој, нано, тако да говориш. Немој сновима да верујеш.

МИТРА

Хеј, дете моје, много су пута претказали праву истину. Сећаш ли се, Петко, када оно ја са Ранком дођох и вама да вам испричам свој сан?

ПЕТКО

Мани се тога. То је одавно било, и заборавио сам ...

МИТРА

Ја нисам заборавила. Свега се сећам као да је данас било. То беше загонетан, тако чудан сан. Ал се хвала Богу лепо свршило.

ПЕТКО

Оно, истина, сан по кад кад и претскаже.
Ал зато човек не мора увек веровати сновима.

ДИМКА

Немој, нано, веровати сновима. Немој бити сетна и невесела. Бог ће дати, па ће све добро бити.

ПЕТКО

Па, ето, и Димка је баш ноћас сневала некакав сан, па чим је устала одмах ме пита шта то значи. "Иди, рекох, дете, немој бити луда. Шта то може да занчи. То није ништа" рекох ја.

МИТРА

А шта си то сневала, чедо моје?

ДИМКА

Па знаш, нано, сањала сам да играм у колу са друга-рицама, и после игре растурисмо се по кућама. Кад сам дошла кући, ја приметих да ми нема крстића. Знаш, нано, крстића што си ми ти дала још кад сам била мала ...

МИТРА

Ах, Боже мој, то мора нешто да значи. Па шта је даље било? Причај.

ДИМКА

А ја се као опет вратим на оно исто место где је игранка била и потражим крстић.

МИТРА

Па јеси ли га нашла?

ДИМКА

Па, да, нашла сам га, ал беше сломљен.

МИТРА

Сломљен? То неће добро бити.

ПЕТКО

Ето ти, де је посла. Па зар ја томе сну да дајем какву важност?

(Чују се црквена звона)

ДИМКА

Ајде, нано, немој бити невесела, хајде у кућу па се спреми да идеш у цркву, јер бабо је дошао да идете заједно.

ПЕТКО

Хајдемо, Митро, у кућу. Бог ће дати, па ће све добро бити. А чим буде дошао Ранко, оженићемо га, па ће онда бити миран и он и ти, а и моја Димка.

МИТРА

Хајде, Петко, хајде Димка.
(Улази у кућу)

ПОЈАВА ТРЕЋА

ЈОВАНКА

(Сама. Која је дотле прислушкивала)

Одоше у кућу. Све сам чула. Чича Петко рече, да ће оженити Ранка својом ћерком. Како му је смешно. Колико се сама радује. Вала, ил' ће Ранко бити мој, или нећу бити жива. Тихомира сам лепо наговорила и он ће ми све учинити по вољи. После ручка биће игранка код цркве, а Тихомир ће повести собом неколико другова, па кад игранка буде у највећем жеку, они ће отпочети кавгу. Кад помислим само како бих ја красно живела овде у његовој кући ... Море, сложили би се као ... као

...

ПОЈАВА ЧЕТВРТА

Митра, Петко, Димка и Јованка

МИТРА

(Излазећи)

Тако, чедо моје, уреди полако, а ми ћемо се одмах вратити, само да свеће припалимо.

ЈОВАНКА

Добро јутро, тетка-Митро. Добро јутро чика-Петко.

(Љуби их у руку)

Ви поранили у цркву? Ако, ако, баш и моја нана сад оде.

МИТРА

А куда ти тако рано Јованка?

ЈОВАНКА

Ја, знаш, пошла до Димке мало на разговор, па је видех куд оде са чика Петком овамо твојој кући, па хајд, рекох, доцније ћу отићи. А где је Димка?

МИТРА

Ту је, спрема по кући; ти иди до ње, а ми одосмо у цркву.

ЈОВАНКА

Хајде, хајде, нано, помоли се Богу за мог Ранка.

ПЕТКО

Ха, ха, ха, ха. Еј, децо, децо.

МИТРА

Богу хвала, нека је жив и здрав, а има вас доста, које би ми снахе биле. То Бог зна. Хајд, збогом, идемо; да не одоцнимо.

(Оду)

ПОЈАВА ПЕТА

ЈОВАНКА

(Сама)

Збогом, збогом, нано. – И она вели: не зна се која ће ми бити снаха. Ако ја будем жива, он мора бити мој. Ако никако друкше не може, а ја ћу га за новце купити; има мој бабо доста пара, па ће дати онолико колико заиска. Само, он мора бити мој. Ево, иде Димка. Да се уклоним.

(Оде десно)

ПОЈАВА ШЕСТА

ДИМКА

(Сама. Износи метлу да чисти пред кућом)

Тако, још овде па сам све уредила. Онда још воду да донесем, па сам сасвим готова.

(Чисти и пева)

Чистим собу па чистим,

Хеј, баџим метлу па мислим,

Што ми мога Ранка нема,

Вазда ми се дрема.

ПОЈАВА СЕДМА

Димка и Јованка

ЈОВАНКА

Ал' си весела Димка. Благо теби.

ДИМКА

Ју, откуда ти овде? Колико си ме поплашила.

ЈОВАНКА

Чега се плашиш? Видиш да сам ја. Дошла сам, до тебе да се нешто разговарамо. Бога ми, јуче баш ниси имала право што си се наљутила.

ДИМКА

(Скривајући љутину).

О, не, не, зашто бих се љутила? Не љутим се немам зашта.

ЈОВАНКА

(Грди је)

Јаој, слатка си. Дакле, ти се не љутиш на мене. Како си добра. Дошла сам, знаш, да те позovem, ако хоћеш после ручка да идемо на игранку код цркве. Тамо ће бити све наше другарице, па ја мислим да ћеш и ти доћи, јер кад тебе нема ми смо као без душе.

ДИМКА

Бога ми, ја бих радо дошла, ал' тетка Митри нешто није најбоље па ћу крај ње да останем, да јој се нађем.

ЈОВАНКА

Шта кажеш, није јој најбоље? Ха, ха, ха. Баш си луда. Па зар ево оде у цркву, а ти кажеш да је болна. Него право има; кад има ко да је служи, она нека шета овако матора. Бога ми, Димка, ти си луда. Баш као да служиш код ње. Море, не бих ти ја то чинила, па не што је Ранкова мајка, него да је и учитељева. Вере ми, не би јој привирила у кућу.

ДИМКА

А што ти туђу бригу водиш. Ја ћу богме да чиним, како ја хоћу а не како ти хоћеш. Имам ја посла, немам времена за разговор с тобом.

(Оде у кућу)

ПОЈАВА ОСМА

ЈОВАНКА

(Сама)

И баш неће. Вала мораћеш; или ће ђаво однети и тебе и твоју баба-Митру. Добро је још и то што све другарице верују, да ја волим Тихомира, те ћу тако да вршим освету, и нико неће знати, да ја волим Ранка. А теби, лијо једна, осветићу се. Тешко теби, и твоме оцу.

(Оде)

ДИМКА

(Сама)

Отишла је. Боже мој, колико има злобних душа. Зашто ли она то жели да ме одвоји од моје нане, од тетка-Митре, коју волим као своју покојну нану? Та ја јој никако зло нисам учинила. До данас јој никада рђаву реч нисам казала. Па шта јој је онда? Ранко ми баш рече да се чувам свађе; ал ето, она хоће пошто пото да се самном завади.

ПОЈАВА ДЕВЕТА

Митра, Петко и Димка

МИТРА

Је ли ту Јованка? Не видим је?

ДИМКА

Отишла је, нано, мало час.

МИТРА

Ми смо је срели кад смо пошли у цркву.

ПЕТКО

Па јој рекосмо "Иди до Димке, она је код куће". А зашто је долазила? Побојасмо се да опет нешто не сплеткари па зато пожурисмо натраг. А шта хоће? ...

ДИМКА

Вели, биће после подне код цркве игранка, па ме звала да и ја идем.

МИТРА

Па иди, сине; кћери моја ви сте млади, треба да се проведете.

ПЕТКО

То је истина, кћери моја, треба да се проводиш, јер ево сад причају баш код цркве, да је дошао абер да се војска сакупља и да сваки иде у своју команду, па онда играјте певајте ... Ко зна шта још све може бити.

ДИМКА

Благи Боже, неће ваљда опет бити рата.

МИТРА

Ох, Боже мој. Веровала сам у то, јер ми и сан тако претскаживаше. Ето видиш ли, Петко. Ноћас сам сањала помрачење сунца; наше село беше пуно дивљих зверова, који раскидају зубима све што стигну. Па зар то није страшно претсказивање? Зар то није страшан сан?

ПЕТКО

Е, па шта ћеш сад. Божја је воља. А ми ту не можемо ништа. Но, немој више туговати. Уђи у кућу, па се мало одмори. А ја идем до куће да намирим стоку, па ћу се опет вратити. Ти, Димка, нађи се ту око Митре.
(Оде).

ПОЈАВА ДЕСЕТА

ДИМКА

Хајде, нано, у кућу, немој се секирати. Сутра иначе долази пошта, па ће ваљда бити које писмо од Ранка.

ПОЈАВА ЈЕДАНАЕСТА

Милена, Перка и Пређашњи без Петка

МИЛЕНА и ПЕРКА

Помози Бог Димка. Љубим руку тетка-Митро.

ДИМКА

Откуд ви изненада? Да нисте и ви дошле да ме зовете на игранку?

МИЛЕНА

На какву игранку? Ми и не знамо да ће бити игранка.

ДИМКА

Како. Па Јованка је мало пре била овде и звала ме, ал у мало се опет нисмо завадиле.

ПЕРКА

Та она је зато и дошла да се с тобом завади, јер она би препукла, кад се не би бар једанпут дневно с неким посвађала.

МИЛЕНА

А ето слагала је да ће бити игранка. Ево, младићи су већ сви на окупу и само чекају на реду да крену. Иду у војску. Кажу да је неки Србин из Босне убио Швабског цара, и шваба хоће да нас сатре.

МИТРА

Ох. Боже мој, знала сам да ће то тако бити ... Мој сан, мој сан ... Предосећала сам неку несрећу. Бог нека нас чува.

ПЕРКА

А знаш шта се прича за Тихомира? Узео је пушку и побегао у шуму. Неће да буде војник.

МИЛЕНА

Па он већ и онако не би био, јер је неспособан.

ПЕРКА

И не треба лудих војника.

МИТРА

Е, децо моја, не знате ви, он је од крви мађарске. Отац је његов, био мађарски граничар. Па отуда му је и ово силно имање. Ал отето проклето.

(Из даљине чује се песма)

А и Јованкина мајка је мађарица по рођењу. Доселише се у наше село пре шест година и отада увек само праве свађе по селу. Ево, их већ иду овамо.

ДИМКА

Ах. Милена, сигурно ће и мој Ранко отићи. Што ли га нема да дође да се поздравимо и да му пожелимо срећан пут.

ПЕРКА

Доћи ће сигурно, ваљда је на путу. Видиш да сви његови годишњаци иду у војску. Па зато ваљда и писмо не добијате. Он ће лично доћи.

МИТРА

Еј, Бог те чуо дете моје.

ДИМКА

Ево нам момци долазе.

ПОЈАВА ДВАНАЕСТА

Момци, Девојке и Пређашњи.

СВИ

Мара има, Мара има,

Чарне очи.

За твоје очи, Маро.

Три момка погибе.

И.т.д.

ПЕТКО

(Долази весео)

Митро, идем и ја. Позива се и трећи позив. 'Ајде Димка, кћери, да се и ја спремим. А ти, Митре, чувај ми Димку. Живите заједно овде, или у мојој кући. Бог је дао, имам свега, па се прехраните. Ето, Шваба је прешао код Вишњице, и морамо одмах у команду.

ДИМКА

Бабо зар да саме останемо. Тешко нама.

ПЕТКО

Нисте саме, с вама је Бог.

ПРВИ МОМАК

Хајдемо браћо. Збогом сестре. Идемо да бранимо Отац-бину од душмана. Збогом свима.

Сви мушки са торбицама полазе певајући "Ој Србијо, мила мати" или коју другу песму.

СВЕ ЖЕНСКЕ

Збогом! Срећан пут! Бог вас чувао! ...

ЗАВЕСА

ТРЕЋА СЛИКА

Путем страдања

Позорница представља један крш у Албанији, пун снега. На једном малом пропланку заустављају се војници. Ноћ је.

ПОЈАВА ПРВА

Остаје Коста и Ранко.

РАНКО

(Ороњуо, подеран, увијен шаторским крилом, преко шињела и спуштених страна од шајкаче, преко ушију, са пушком и торбицом о рамену. Торбица празна. Улазећи говори)

Оди, друже мој, овамо. Овде је мало заветрина; а и да сврнемо с пута, да се мало одморимо. Стићи ћемо где смо пошли! ...

КОСТА

(Исто као и Ранко само је више малаксао)

Не вреди журити. Смрт ће нас и тамо наћи. Она коси на све стране.

РАНКО

(Охрабрујући га)

Не бој се. Нема смрти без суђена дана.

КОСТА

(Увијо ноге, крпама, саргијама)

Чини ми се да је дошао тај дан.

РАНКО

Седи, ето ту, на тај пањ, па се одмори. Не умире се тако лако. Зар си заборавио кад она аустријска разорна удари иза нас, па се заби у земљу; помислисмо: "Свршено! Одлетесмо у комаде". А оно ништа. Хвала Богу, није експлодирала! Није, била нама намењена. Није нам било суђено да погинемо. Па зато не морамо ни овде оставити кости. Глад нас мало мучи.

КОСТА

Глад је најопасније оружје, које сигурно уништава, или оставља страшне последице.

РАНКО

Не бој се, велим ти. Не клони духом. Ти си бар школован човек; зар да те учим? Знаш како веле наши: "На муци се познају јунаци".

КОСТА

Све је то мени познато, друже мој, али треба снаге; треба то издржати.

РАНКО

Није боље ни онима који остадоше под непријатељем. Ми смо бар слободни, а они су робови туђина.

(Загледа се у под)

Друже ...

(Радосно викне)

Овде је до скоро горела ватра. Чини ми се да још тиња.

(Сагне се и дува, а ватра се разгори)

Живели! Добро је! Гори! ... Још, по мало, имамо среће!

Гори!... Имаш ли конзерву?

КОСТА

Ех, кад бих имао? ... Последњу сам потрошио код Ђаковице, отада не видех више ни хлеба. Чини ми се да ми се стомак прилепио за леђа. Гладан сам, као пас на леду. Ох, што не остадох, па шта ме стигне.

РАНКО

Не говори тако друже. Шта бих ја тек требало да кажем. Ти си чиновник; добијаћеш плату, а ја сељак; зашто ја идем овамо. Треба мислити и на будућност наше државе. Ми морамо поћи за заставом којој смо се заклели на верност.

КОСТА

Ево пошао сам, ал' не могу даље. Оставио сам жену и двоје деце. Ко зна како је њима? Да ли и они пате.

РАНКО

Не брини за њих. Они ће, ако немају, моћи и да набаве, а ми немамо где набавити. Ено прекјуче, за једно парченце проје узедо ми, Арнаути, кошуљу. Та ми кошуља беше још једина успомена од мојих.

КОСТА

Је ли ти жива мајка?

РАНКО

Ко ће то знати. Последњи пут сам се јавио из Скопља, а отада не знају ни они где се ја налазим; нити ја што знам о њима.

(Замисли се)

КОСТА

А који то они?

РАНКО

Моја мајка и моја вереница.

КОСТА

Имао си и вереницу.

РАНКО

Имао сам, али ко зна шта је с њом?
(Замисли се)

КОСТА

Што си ућутао? Твој разговор ми је тако пријатан, чини ми се да бих заспао. Заборавио сам за часак на глад, а ево сад стомак тражи.

РАНКО

Да истресем торбицу, можда је остала која мрвица, па ћемо их, у топлој води, расквасити. Ево имам лонче у торбици, а има овде и снега па да загрејем и растопим на ватри.
(Извади лонче и неке крпе па истресе торбицу)

ПОЈАВА ДРУГА

ЧИКА ДАМЊАН

(Изнемогао, потпуно бео старац. Увијен домаћом шареницом, преко сеоских чакшира и гуња. Поцепан је, од дугог пешачења и лешања на путу. На глави шубара)

Децо! Синови моји! Могу ли ... смем ли се мало огрејати? ...

РАНКО

Приђи, приђи, старино! ...

ЧИКА ДАМЊАН

Ноћ је. Ишао бих, али ме и снага издала, а изостао сам од дружине, па не знам ни где бих ишао.

(Спусти се и седне поред ватре)

Добро вам вече!

РАНКО

Бог ти добро дао. Огреј се старино. Седи, па ћемо у свануће сви заједно. Ето и овај мој друг, чека да му загрејем мало воде и расквасим ово мрва, да се мало поткрепи.

ЧИКА ДАМЊАН

Е, шта ћеш. Глад сатро грдно нашу омладину. Гледам их јуче: јадници! Шта их је поумирало уснут! ... Једни опет, распарали једног цркнутог вола, вадџ цигерицу, па скувају, па једу. Еј, Господе! Шта ти скривисмо те нас овако казни?!

(Крсти се)

РАНКО

А одакле си, старче? Из кога краја?

ЧИКА ДАМЊАН

Ја сам ти, синко, из Пожаревачког округа. А ти, дете, одакле си?

РАНКО

(Загледа га)

И ја сам из Пожаревачког округа, из села ...

(Дуне у ватру, а за тренутак осветли њихова лица)

Јеси ли ти то, чика Дамњане?

ЧИКА ДАМЊАН

Јест! Ја сам, синко! А ко си ти?

РАНКО

(Препун среће, скочи па га грли и љуби)

Чика Дамњане. Ја сам Ранко, Митрин син.

ЧИКА ДАМЊАН

Ранкао. Ама је ли истина? Сине мој! Па зар овако овде да се нађемо!?

(Грли га и љуби)

Еј, јадна Митра, колико је патила, мислећи само на тебе.

РАНКО

Бог нека их чува; шта ја сад могу помоћи! Војска је ово. Идем за заставом својом. Па причај ми, чика Дамњане, шта је тебе овамо натерало?

ЧИКА ДАМЊАН

Зло, синко; исто као и тебе.

РАНКО

Па, ти си стар, што си полазио?

ЧИКА ДАМЊАН

Што сам полазио? А зар да робујем Швабама? Не бих ја то, Бога ми. Радије ћу умрети по овим кршевима; нека ми се ни гроб не зна, него да будем роб. Био сам ти ја, синко, заробљен у првом бугарском рату, али не дао ми Бог никад више. Не знаш ти како је то тешко и мучно.

РАНКО

А овај мој друг вели: "Их што не остадох". Чујеш ли ти ово друже?

(Обраћа се Кости и очекује одговор)

Заспао је! И боље! Заборавиће мало на глад.

ЧИКА ДАМЊАН

Шта вели:"Боље да сам остао!" Мисли ли он да би га они оставили да седи са својима. Одвели би га да копа ровове, да гради друмове. Ено један пребега из ропства, још док сам био до Јагодине, па прича, како терају све што се ју мучко у кући. А зар би њега оставили?! ...

РАНКО

Ево вода је већ узаврела, а мрве од хлеба набубреле. Да га пробудим нека мало једе.

ЧИКА ДАМЊАН

Немој га будити. Нека спава! И сан крепи. А и ја ћу мало прилећи, па кад сване, да продужимо пут!

(Чује се у даљини пуцањ пушака)

Пст! ... Арнаути нападају наше. Не смемо кренути сами. Поубијаће нас! Но чим наиђе нека група, наших, а ми да пођемо с њима.

(Прилегне па устане)

Нешто се сетих. Имам у торби једно парченце сира и комад хлеба. Кад се пробуди тај твој другар, поделите.

РАНКО

А шта ћеш ти јести, чича Дамњане? До мора кажу има још најмање два дана.

ЧИКА ДАМЊАН

Ништа, синко. Једите ви. Научио сам ја да не једем у Велику недељу и по три дана.

(Вади из торбе и даје)

РАНКО

(Кроз уздах)

И ово је за све нас: Велика недеља.

ПОЈАВА ТРЕЋА

РЕГРУТ

(Полудео. Утрчи вичући још из далека)

А а а... Хлеба! Хлеба Дај!

(Зграби дрво са ватре и хоће да глође)

Ох! Хлеба! Хи, хи! Хлеба, меса!

ЧИКА ДАМЊАН

Господе Боже! Шта му је?

ПОЈАВА ЧЕТВРТА

ДРУГИ РЕГРУТ

(Уђе и умирује га)

Хајде, Живане, хајде! Добро вече, браћо! ...

РАНКО

Бог ти добро дао! Друже, шта му је?

ЧИКА ДАМЊАН

Биће, преплашио се?

ДРУГИ РЕГРУТ

(Горко)

Не знам, чико. Да ли се преплашио од Арнаута или је што друго! Можда и од глади; полудео је и увек бежи од нас.

ЧИКА ДАМЊАН

(Крсти се)

Сачувај, Боже, свакога! ... Дај му, Ранко, залогај хлеба.

РАНКО

Ево ти друже! Узми! Једи!

РЕГРУТ

(Полудели)

А! Живела Србија! Живели! Живели!

(Стропошта се мртав)

ДРУГИ РЕГРУТ

Устани! Живане! Хајдемо полако.

ЧИКА ДАМЊАН

Нека га. Нека се мало одмори, па ће устати. Шта ће јадник. Предуг је овај пут за вас, децо моја. А и глад.

ДРУГИ РЕГРУТ

Глад нас упропасти, а пут би издржали. Млади смо. Један јуче скувао опанке, оне исечене из коже, и поједе, а данас исто овако паде и ни да макне. Остаде на месту мртав! ...

ЧИКА ДАМЊАН

Умро! Сачувај нас Боже.

(Крсти се)

ДРУГИ РЕГРУТ

Питам се: За кога подносимо оволике жртве? Хоће ли нам ко за ово захвалити? Хоће ли нам одати признање?

ЧИКА ДАМЊАН

Не говори тако, синко. У рату мора бити жртава. Можда ћете баш ви ослободити Отаџбину непријатељског ропства. А шта би било да нисте пошли на овај пут. Постали би робови; без своје отаџбине. Робови за увек.

С поља се чује жагор.

ДРУГИ РЕГРУТ

Ево наша колона се приближује.

РАНКО

Чика Дамњане, да и ми пођемо са њима. У групи смо сигурнији.

(Дрма полуделог).

Живане! Друже! Устај!

(Пауза)

Мртав! Још једна невина жртва. Бог да му душу прости.

Еј, ми јадни регрути.

(Брише сузе и одлази)

ЧИКА ДАМЊАН

(Скине капу, крсти се, то исто чини и Ранко)

Ајде сине, Ранко, пробуди твога друга, заложите се мало, па да и ми кренемо, у име Бога.

РАНКО

То сам баш и ја мислио.

(Дрма Косту)

Друже! Хеј, друже! Устај! Ево сад имамо нешто и појести! Устај!

ЧИКА ДАМЊАН

Уморан, па спава као заклан.

РАНКО

Шта је то? Хладан као лед.

(Изненађен)

Мртав је! ...

(Пауза)

Бог да му душу прости!

(Крсти се)

ЧИКА ДАМЊАН

(Крсти се)

Мртав! ... Зар и он? Господе! Па докле тако? Умори мене старога, а остави младе нека живе.

РАНКО

Хајдемо, чика Дамњане. Ови су пребродили све земаљске бриге!

ЧИКА ДАМЊАН

Ни закопати их не можемо. Ех! Проклетство! Па докле овако?! ...

РАНКО

Сутра, или можда, прекосутра, и нас чека то исто. Хајдемо!

(Одлазе)

ЗАВЕСА

ЧЕТВРТИ ЧИН

Догађа се у шуми по више села.

ПОЈАВА ПРВА

Јованка, затим Тихомир.

ЈОВАНКА

(Прикрада се и осврће)

Рекао ми је да ће ме овде чекати. Али ја га не видим. Где ли је само? Он мора бити у овој околини; овде се увек састајемо. Чујем неки шум. Да ли је то Тихомир.

(Погледа)

Јест. Бога ми, то је он. До пре неки дан бојао се да га силом не одвуку. Ја сам све удесила како ваља, да га ни глава неће заболети.

ТИХОМИР

(Блесаво. Споља)

Јеси ли ти Јованка? Ево идем чекај ме.

(Излази)

Како си, шта радиш? Здраво

ЈОВАНКА

Ето, фала Богу. Донела сам ти преобуке и мало сува меса, хоћу с тобом нешто да поразговарам. Знаш шта је? Ти си спасен. Немаш се чега бојати. Ја сам удесила ствар са швабама, што се твоје слободе тиче. Од јуче су почели да убијају по селу, све оне за које се докаже да су њихови противници, за које се докаже да су помагали државу да истраје у борби противу Шваба. Питају још и то да ли има у близини комита, и где се налазе.

ТИХОМИР

Па шта си им ти одговорила?

ЈОВАНКА

Казала сам једноме од тих људи, који врше та убиства, да познајем једнога човека, који зна многе тајне овога села и који ће многа лица потказивати које треба убити.

ТИХОМИР

То није добро од тебе. Не треба тако да говориш.

ЈОВАНКА

Ама, ја то чиним само зато да тебе спасем, јер би иначе и ти био обешен као што сад оне по селу вешају.

ТИХОМИР

Али зашто, ја те не разумем.

ЈОВАНКА

Па, ето, тако ... Ја сам казала тај човек који све то зна ... то си ти ...

ТИХОМИР

(Дрекне)

Шта кажеш? Зашто тако говориш?

Од куд ја знам? Ја не разумем те ствари. Еј, Јованка, зашто то са мном?

ЈОВАНКА

Ћути, немој толико да вичеш, ја ћу ти већ све објаснити. Ти знаш добро да је Димка увек говорила о теби, чак те и лудаком назвала а јуче је отишла швабама, па им причала, како си ти комита и како си сакупљао народ на буну против њих, па кад си чуо да они овамо долазе, побегао си у шуму.

ТИХОМИР

Зар Димка то? Ах, кучка проклета.
(Шета бесан)

ЈОВАНКА

Стани, немој се жестити, то још није све. Казала је како имаш скривено оружје и како ћеш опет подићи буну, па сад јуре на све стране и трагају за тобом. Ако те само нађу, они ће те убити.

ТИХОМИР

Да ли истину говориш, тако ти здравља? Јованка, ти ово учини. Па шта сад да радим.

ЈОВАНКА

Ништа ти друго не остаје, већ да се придружиш Швабама, па да вршиш освету. А ја сам већ повела једног њиховог подофицира, који чека тамо на друму, коме ћеш ти све казати, и он ће те ослободити сваке казне онда ћеш моћи слободно по селу шетати.

ТИХОМИР

Ама, шта да им кажем, кад ништа не знам.

ЈОВАНКА

Оно што ти ја будем наредила, то ћеш говорити. Казаћеш да је Димкин отац, чика-Петко, помагао Српске комите, дајући им брашна и меса а по каткад и новац, и да би га требало сместа убити и кућу му запалити.

ТИХОМИР

Оф, мори Јованка, и ја носим душу; то није било истина. Па како да кажем.

ЈОВАНКА

Слушај ти оно само што ти ја говорим; а после, то није грех. Ако хоћеш да Димка буде твоја, а ти само тако учини. Па ти си већ једанпут казао да ћеш јој се осветити; ето, сад је згодна прилика. Та шта се ваздан премишљаш. Уф. Што ја нисам мушкарац ...

ТИХОМИР

Е па добро, нека буде тако. Само Димку да ми не дирају.

ЈОВАНКА

Немај бриге. Све ћу то удесити. А ја одох доле до четника, и ома ћу га довести.

(Оде)

ПОЈАВА ДРУГА

Тихомир, затим Јованка и непријатељски подофицир.

ТИХОМИР

(Мала пауза)

Ено, баш одјури. Још и то! Да будем издајница овога рода али, ако је то она крива, она Димка то је и заслужила; она после мора да буде моја. Али ако се то дозна, да сам ја то потказао, шта ће после бити од мене?

(Љуто)

Много пута је казала да сам луд. Е па сад ћу и ово да учиним, нека говори шта хоће ... нека сам и луд.

ЈОВАНКА

Ево, господине, то је тај човек.

МАЦАР

Тај. Тај клипан? Како се зовеш?

ТИХОМИР

Име ми је Тихомир.

ПОДОФИЦИР

Но кажеш мени, где се налазе ово пушка и ово људи ...

ТИХОМИР

Ја имам само једну пушку, а за друге не знам.

ПОДОФИЦИР

Како незнаје. Незнаје. А где се налазе ови комитаћи?

ТИХОМИР

Не знам господине.

ПОДОФИЦИР

Знаћеш? Добро будеш знао ...

ЈОВАНКА

Зна он, господине, зна; него ви много вичете, а он се плаши; казаће он све, само полако.

(Тихомиру на уво)

Кажи онако као што сам те научила, код Димкине куће.

ТИХОМИР

Има, господине, код не не не, ја не знам куда има.

ПОДОФИЦИР

Како не знаш? Кад ово кишасољ*

ЈОВАНКА

Та кажи већ једном шта се плашиш?

ТИХОМИР

Има ... има у Димкиној кући.

ЈОВАНКА

То је она кућа, што сам вам ја јуче показала.

* Девојка

ПОДОФИЦИР

Ти знаш колко пушка има код њега?

ТИХОМИР

(За себе)

Што да му кажем?

(Гласно)

Не знам господине, колико има; неће да каже колико има пушака.

ЈОВАНКА

Казаће, те још како. Сву ће му кућу претрести, па ће је запалити а после ће и њега самог убити.

ПОДОФИЦИР

Тако ћемо направити с њом, као што ова кишасољ каже.
(Тапне је по образу)

ЈОВАНКА

Ако, господине, кад је такав, тако му и треба. Обесите је.

ТИХОМИР

(За се)

Зашто ја казах неистину? Зашто је убију, на правду Бога?

ПОДОФИЦИР

Хајде, и ти поћеш с нама.

ТИХОМИР

Не, не ја нећу тамо. Ја ћу остати овде.

ПОДОФИЦИР

Како?

(Вуче га)

ТИХОМИР

(Виче преплашен)

Куд ме вучеш? Оћете да ме убијете; не, не нећу нећу.

(Почиње да луди)

Оћете да пијете моју крв; нећу, нећу. Ха, ха, ха.

ЈОВАНКА

Боже мој, шта му би? Овакав никад није изгледао. Ајдемо господине, оставимо га овде; он нам није потребан.

ПОДОФИЦИР

Ти ја човек полудео. Не видиш.

ЈОВАНКА

Полудео?

(Са грижом савести и страхом)

Ајдемо. Ајдемо одавде.

(Оду)

Пауза

ПОЈАВА ТРЕЋА

ТИХОМИР

(Сам)

Оће кућу да запале, да јој кућу запале ... Ха ...ха, ха, ха, Да је убију Да је убију. Али зашто? ... Не, не ... не ... Не убијај те је ... ја сам свему крив, ја сам Јуда ...мене убијте. Не бој се Димка, ја ћу те спасти. Па ја сам дужан да те спасем, и твој отац је мене спасио кад хтедох да се удавим у реку. Ја не дам да те убију. Ха, ха. Она ће бити моја Само моја. Ја сам комита, ја убијам ... Дада ... ја убијам. Ено већ гори ... Цела је кућа у пламену. Ох како пламен лиже изнад крова. Ала је то лепо. Ха, ха, ха.

(Виче)

Не, не, не не убијајте је, она није крива ... ја сам кривац, ја ...

(Сруши се на под)

ЗАВЕСА ПАДА

СЛИКА ПЕТА

Догађа се у шуми, исто као у четвртој слици.

ПОЈАВА ПРВА

МИЛЕНА

(Седи на камену)

Ах, благи Боже, да ли је ово воља твоја? Шта смо скривили, тим проклетим зверовима да са нама овако поступају? Сваког дана све горе и горе, принуђени смо напустити своја огњишта, и тражити себи склоништа по шумама. Дал' ће дати добри Бог, да дође једном крај овом њиховом тиранству.

(Чује се потмули топовски пуцањ)

Ево, опет борба отпочиње; и то, како ми се чини, сасвим близу. Чини ми се да ће сад бити свему крај. Мађари стално долазе рањени са положаја и причају да је велика снага навалила са противничке стране. Боже смилуј се на нас несрећне, дај им снаге да разјуре ове подлаце ове ниткове.

(Устане)

Ко ли је оно што овамо тако жури? То је Јованка, не та то је Перка.

(Виче)

Перка, Перка, хеј. Оди овамо. Зашто ли тако жури? Да ли мене тражи? Не, то не може бити. Ја нисам ником казала да сам овамо отишла.

ПОЈАВА ДРУГА

Перка и Милена

ПЕРКА

(Задихана)

Од куд ти овде, Милена?

МИЛЕНА

Јој, не питај, пошла сам од куће док још не беше свануло. Ноћас су Мађари лупали три пут на нашим вратима. Али, ми не отворисмо. А целе ноћи пролазише нека кола, неки војници, па се дерњају као дивље звери.

ПЕРКА

Да, да, и ја сам их чула.

МИЛЕНА

Јутрос, већ пред зору, отпочеше силом на кућу навалјивати. Извалише врата, па јурнуше кроз обор. Кад ја чух, рекох баби да ћу да бежим, ... скочих кроз прозор. Уместо одговора, мој бабо викну само "Куда ћеш"? Немадох кад ни одговорити, већ пројурих скривајући се иза рушевина од Димкине куће, па право овамо. Но реци ми како је сад по селу?

ПЕРКА

Страшно, страшно, страшно. Не питај ме. Грозни Мађари. Свуда пљачкају, харају, убијају; горе је данас но икад. Све нам већ узеше, остадосмо голотиња. Хеј, црна друго. Многа деца остадоше без својих родитеља, многе мајке без својих синова, па и ми остадосмо без својих свадбених дарова што смо за толико година спремале ... Веруј ми да не марим ни за свој живот. Ох, кад би само хтели да ме убију, а да ме не муче ја бих изашла пред њих, па нека ме на комаде исеку. Али, не, они би ме само осрамотили за цео живот, да не могу више међу свет изићи. А то мој образ не би могао поднети. Таква је само Јованка могла бити у нашем селу и ниједна више.

МИЛЕНА

Ћути, ћути, само кад си успела да побегнеш. А шта ли је са јадном Димком?

ПЕРКА

Она је код баба Митре. И она би сигурно побегла овамо, само да се не плаши Тихомира. Ти знаш да јој је увек досађивао, а знај и то да он овуда лута и увек се готово овде у шуми налази.

МИЛЕНА

Откад је полудео, слабо се овуда виђа, више је по селу. А после је више опасан као раније, он је ослабио, пребледео. А знаш ли ти да је свему томе крива Јованка.

ПЕРКА

Та, знам ја све. Још пре две године, кад су наши отишли, она је почела да наговара Тихомира на много што шта. И он је све то чинио мислећи да га Јованка, одиста воли, као што га је и лагала. Сигурно је доцније увидео да га лаже, па је од потреса полудео, иначе је већ по мало био, ћакнут.

МИЛЕНА

Шта ли је са твојим родитељима?

ПЕРКА

Па знаш да сам их оставила у селу Поповићу па се сада кајем што сам овамо побегла.

МИЛЕНА

Баш си луда. Што си бежала? Сад би већ била у слободи, а не би сад овако страховала.

ПЕРКА

Рекоше ми да са нашим долазе неки Црнци, а они су, кажу, врло опасни, па сам се тога бојала и дођох к вама. А сад се кајем, ал' је доцкан.

МИЛЕНА

Пст ... Пст ... Ћути. Као да неко долази.

(Преплашено)

Боже мој. Ко ли ће то бити?

(Загледа)

Чини ми се да је Димка. Јест она је. Како јури јадница и непрестано се осврће, као да је неко гони. Јух. Ала сам се поплашила.

ПЕРКА

А тек ја. Сва дршћем.

(Виче)

Димка. Димка. Овамо.

ПОЈАВА ТРЕЋА

Димка, Перка и Милена

ДИМКА

(Преплашено)

Јесте ли ту? Баш добро кад вас наћох, да смо сви на окупу, па шта нас снађе.

ПЕРКА

Па, де, што се толико плашиш? Овде нас неће наћи. Не бој се. Шта ти је, за име Бога, сва си пребледела.

ДИМКА

Не питај шта ми је. Онај проклети мађар дошо и хоће пошто-пото да ме води са собом. Ја се брањох да не одем, али кад више нисам могла одолети, рекох му да ћу ићи, само да ствари своје спреим. Он томе поверова, па ме пусти, и ја овамо побегох.

МИЛЕНА

Куку. Несрећнице. Па што си дала пристанак? Он ће те наћи. Он ће те одвести. Па и ми ћемо тако страдати.

ДИМКА

Не, не он мене неће наћи. Он није видео куд сам ја отишла. Али само ... Боже мој. Ако ме Јованка изда, онда сам пропала.

ПЕРКА

Је ли те она видела кад си овамо к нама пошла?

ДИМКА

Не. Није ме видела. Но, он је хтео Јованку да води, а она га наговори да и мене поведе. Па, ето, од јуче никако ми не да мира. Пошто пото хоће да идем с њим.

МИЛЕНА

Па, да ли још пролазе Мађари кроз село?

ДИМКА

Већ су сви отишли из села. Кажу неки да су наши већ сасвим близу. Веле, на оном другом брду,
(Показује десно)
и да у овом правцу нападају.

ПЕРКА

Ох, да ли ће да то добри Бог да нас једном ослободе? Да још једанпут видимо златну слободу. Јаој, Димка, благо теби, видећеш твога Ранка.

ДИМКА

О, Боже дај. Камо среће. Али он је већ давно погинуо како смо чули.

МИЛЕНА

Бога ти, Димка, зар ти верујеш да је погинуо? Ко зна кога Ранка да кога Ранка, мислим онај наш заробљени рањеник.

ДИМКА

Не знам ни сама да кажем. Ви знате како нам онај наш заробљени војник рече; па сад и верујем и не верујем. Зар је један Ранко на свети. А друго, још и предосећам да је мој Ранко жив.

МИЛЕНА

Како то? По чему мислиш?

ДИМКА

Па, тако. Више пута учини ми се као да чујем његов глас. Као да ме неко зове. Као да је већ ту.

ПЕРКА

Камо среће, то је красан момак.

МИЛЕНА

Шта је ово? Што ли овамо долази баба-Митра?

ДИМКА

Боже мој. Да није ...

ПЕРКА

(Тихо)

Баба Митро, баба Митро, оди ... оди ... овамо.

ПОЈАВА ЧЕТВРТА

Митра, Димка, Перка и Милена

МИТРА

Децо, је ли ту Димка?

СВИ

Ту је, ту је, не брини.

МИТРА

Ох. Децо моја. Колико сам се поплашила. Колико бринем за вас. Проклети Мађари, одоше већ из села; види се још по који на оном брегу изнад села.

(Показује лево)

Али ће и они отићи. У селу нема више ни једног. Сви су већ отишли.

ДИМКА

Ми ћемо, нано овде сачекати док и последњи Мађар не оде из села, а онда ћемо полако отићи кући. Затим ћемо набрати цвеће, па да наше витезове венцима окитимо.

МИЛЕНА

И ми ћемо исто тако учинити. Јух. Ево и Јованке. Јаој Боже. Ако нас је она проказала Мађарима.

МИТРА

Децо моја. Клоните се те неваљалице, јер она окаља девојачко име. Терајте је од себе, и никад се више са њом не састајте. Њен ће образ остати вечито окаљан, као и свакој другој која је тако чинила.

ПЕРКА

Нећемо више никад бити с њом, баба-Митро. Да је паметна, требало би у реку да скочи, и да свој образ само тако опере. Само смрт би јој образ сакрила, ако не опрала.

ПОЈАВА ПЕТА

Јованка и пређашњи.

ЈОВАНКА

(Стидљиво)

И ви сте ту? Опростите ми. Опростите ми; та ја вам ништа нисам скривила. Зашто ме тако презирете?

МИТРА

(Бесно)

Вуци се одавде, погани створе. Срам те било. И ти још тражиш утехе међу поштеним девојкама. Место да се стидиш својих гадних и подлих дела која си починила. Да бежиш далеко одавде, јер теби нема овде места. Да си проклета кћери кукавичка, издајничка, што окаља име Српкиње, окаља си наше име, а ниси од наше крви. Пфуј, гаде.

ЈОВАНКА

(Паде на колена)

Опростите, опростите. Ја сам погрешила, ја признајем своју кривицу. Имајте милосрђа према мени несрећној. Не куните ме. Та ја сам то чинила у своме незнању, у младалачкој лудости, та ја сам била луда. Зар има човека који није згрешио. Ох. Опростите. Опростите ...

(Плаче)

МИТРА

Сад се кајеш, је ли? Доцкан је све. Ти си за навек заборављена од света. И ми те презиремо.

(Тихо)

Ајдемо, децо, ајдемо. Оставимо овде ову бесрамницу, нека испашта своје грехе.

(Оду)

ПОЈАВА ШЕСТА

ЈОВАНКА

(Сама. После мале паузе).

Дакле, ја сам презрена, остављена, одбачена од целог света. Па куда ћу сад? Мени више места није међу поштеним људима. Ја дакле, морам бежати одавде, или одузети себи живот. Не идем ја тамо где се борба води; улетећу у највећи окршај, па нека ме тамо изрешетају, за мене овде нема живота.

(Пође).

Али и то је мала казна. И тамо гине поштен свет који своме народу мисли добра. Идем онде до оне стене.

(Показује лево у другу кулису)

Па ћу са њенога врха скочити у провалију и тако ћу свршити животом.

(Чује се жалопојка Тихомирова. Клекне)

Боже, смилуј се бар ти на мене јадну и несрећну: прими моју душу, да више не патим.

(Устане)

Шта је то.

(Пође)

Ах. Још једна моја жртва, која ми се јавља при последњем часу мога живота. Ох, Боже мој. Зашто сам ја ово чинила? Зашто? Хтела сам да уграбим туђу срећу. Хтела сам Ранка. Па ето, и он је погинуо. А зашто ја живим.

(Гледа десно)

Јадни Тихомир, како је блед. Он пева. У своме лудилу осећа се срећним и задовољним. А ја. Ја сам проклета, презрена. Тихомир. Оди, оди к мени. Ми смо два грешника, које цео свет презире.

ПОЈАВА СЕДМА

Тихомир и Јованка

ТИХОМИР

(Полудео. Певуши не разумљиво)

Она ће бити моја Јест Јест моја ... само моја ...
Ха, ха, ха.

ЈОВАНКА

Тихомире ... Тихомире ... погледај ме ... Он ме не чује, не види.

ТИХОМИР

(Тихо)

Димка је тако лепа ... ено сватова ...

(Виче)

Али ... не ... не ... њена кућа гори ... ено ... Опростите ...
опростите ... ја сам крив ...

ЈОВАНКА

Ох, Боже мој, ја не могу више издржати. Ти ниси крив
Тихомире, ја сам свему крива.

(Пауза)

Не чује ме.

(Дрма га)

Тихомире, Тихомире ...

ТИХОМИР

(Преплашено)

Ах, ти си ту. Ти си ту. Ха, ха, ха. Зар ти ниси у сватовима.
Хи, хи, хи.

ЈОВАНКА

(Очајно)

Не могу, не могу више. Идем у смрт. За мене није живот.
Ја сам зликовац, убица ...

(Пође).

ТИХОМИР

(Благо)

Јованка, ти идеш, је ли. А зар мене остављаш? Не, не.
Заједно ћемо у сватове.

(Хвата је за руку)

ЈОВАНКА

Не, не. Пусти ме ... Ја морам ићи. Пусти ме.

(Отима се)

ТИХОМИР

(Љуто)

Да идеш? А да ја останем. Не, то неће бити ... Заједно
ћемо овде остати. Овде ... На овом месту, да дочекамо сватове

...

(Хвата је за гушу)

ЈОВАНКА

Али, пусти ме, што ме стежеш.

ТИХОМИР

Што си ме лагала? Где је моја Димка? Где су ми сватови?
Где је? Да ли ће доћи? Говори.
(*Стеже је за гушу*)

ЈОВАНКА

(*Пригушено*)
Пусти ме. Упомоћ, упомоћ
(*Клоне и пада онесвешћена Тихомир је полако спушта*)

ТИХОМИР

Тако. Ти спавај ту и чекај, а ја идем по сватове ... Аха,
ха. Ено их. Већ долазе. Идем да их дочекам. Ха, ха, ха.
(*Оде, певуши и одлази десно полако. Пауза*)

ПОЈАВА ОСМА

Ранко и други војник.

РАНКО

(*Са брадицом и брковима поднареднику*) Ево нас, о,
пред мојим милим сеоцем. Како је тужно и жалосно, а некад
највеселије у свом крају.

ПРВИ ВОЈНИК

Е, шта ћеш. Тако је то, поднаредниче. Рат је све уни-
штио. Ал, Боже здравља, све ће се поправити, па ће бити свега
и свачега.

РАНКО

(*Гледа кроз двоглед*)
Како ми се чини, много је кућа попаљено и порушено.
Највећа кућа у селу беше чика Петкова
(*Уздахне*)
па, ено, порушена.

ЈОВАНКА

(Подиже се са напрезањем)

Тај глас. То је он, Ранко.

(Виче)

Ранко, Ранко.

РАНКО

Боже! Јованка! Откуд овде?

(Приђе јој)

Брзо у потеру за зликовцем. Брзо у потеру за зликовцем.

Војници одјуре десно.

ЈОВАНКА

Димка је код баба Митре ... Ја сам је оклеветала код непријатеља. Они упалише кућу.

РАНКО

Несрећнице. Шта си учинила. Зашто, зашто.

ЈОВАНКА

Јер сам те волела. Тихомир је полудео. Он... он ... ме задавио ...

(Умре).

РАНКО

Несрећнице.

(Спусти је)

ДРУГИ ВОЈНИК

Овамо је доле неки млад човек, који је изгледа нашао смрт скочивши са стене.

РАНКО

То је, јамачно, он, Тихомир?

(Виче је)

Јованка. И она је умрла.

(Почне сутон)

А сад другови хајдемо полако, само пажљиво, да нас нико не примети. Ево, већ је сутон. Таман ћемо у мрак бити доле у селу. А тебе, Ристо, молим да ником ништа не говориш и не јављаш ко сам ја. Могли би се толико обрадовати, да би се, можда, и несрећа каква догодила. Ја сам се, истина, доста променио; сумњам да би ме познали; али ипак, боље ће бити овако, потајно, издалека. Пођимо опрезно. Оставимо ову овде па ћемо јавити у селу да је саране. Хајдемо.

Оду.

ЗАВЕСА ПАДА

СЛИКА СЕДМА

Догађа се у соби код Митре. Проста соба.

ПОЈАВА ПРВА

Митра и Димка

Димка је доводи слепу да клекне пред иконом.

МИТРА

(Клечи крај иконе. Музика пијано свира молитву).

Хвала ти, Боже, на милости твојој. Хвала ти што даде снаге деци нашој, да се опет врате својим милим и драгим. Проклети душмани натераше нашу децу, нашу браћу, наш Српски народ, да напусти своје огњиште и да тражи прибежиште далеко од својих, далеко, врло далеко, у земљи наших савезника. Изнурени од дугог пута и борби, поткрепише се и опет се решише на то свето дело на ослобођење своје потлачене браће и сестара. Решише се на поново проливање крви, само да би нас ослободили овог јарма који већ пуне две године трпимо. Многе ће мајке бити срећне да загрле своју децу. Али ја, ја несрећна мати, нећу моћи да загрлим свога јединца, свога Ранка.

(Плаче).

ДИМКА

(За то време клечала, устаје и прилази јој).

Нано, зар опет плачеш? Та престани једном, доста је било плача. Плакали смо пуне две године, сад бар будимо весели, кад наша браћа опет долазе. Та ти си увек говорила, како ћемо играти, певати, како ћемо их цвећем китити, а сад опет плачеш ...

МИТРА

Хеј, дете моје, зар може бити весела мати, која је изгубила свог сина, коме се ни гроб не зна? Ми ћемо их опет китити цвећем и дочекивати весело. Само ја не могу бити весела, јер сам изгубила свога Ранка, изгубила сам и очни вид ... па шта ће ми живот.

ДИМКА

Немој плакати, можда није тачно што нам је онај заробљени војник казао. Па од куд он познаје Ранка, кад није никад са њим био у једном пуку.

МИТРА

О камо среће да је тако, као што ти кажеш. Ал, ја знам да је он погинуо, ја сам веровала да ће се тако догодити. Ја сам то предвидела. Ох, Боже, што ми не узмеш душу, да се више не мучим. Та доста је мука било.

ДИМКА

Нано, зашто тако говориш, па где би ја без тебе. Ти знаш да ја више немам куће, немам родитеља. Ти си ми све и сва на овоме свету. Па ако ти умреш куда ћу ја?

МИТРА

Моје добро дете, моја једина надо, тебе ради треба да живим, да те удомим, а моји су дани већ избројани.

(Куцање)

ДИМКА

(Шапато)

Ђути, нано. Ето, неко иде. Ко ли ће то бити овако доцкан?

ПОЈАВА ДРУГА

Милена и пређашњи.

МИЛЕНА

Помаже вам Бог.

(Љуби руку Митри)

Шта радите? Ја дођох до тебе, Димка, да ти јавим да ће сутра наши проћи кроз село, а неки ће још ноћас на положај. Па да припремимо цвеће, те да их лепо дочекамо и окитимо.

ДИМКА

(Радосно)

А откуд ти то знаш? Ко ти је казао?

МИЛЕНА

(Радосно)

Била сам код Перке, па ми она рече да је видела неке наше војнике, били су вели тројица. У први мах се од њих поплашила, мислила је да су германци, исто такве капе од гвожђа имају. Ал кад један од њих повика: Сестро, сестро, не бој се, ми смо Срби. Она радосна приђе им, а они запиташе: имали овде у селу непријатеља? Она им одговори да су још данас сви отишли. Они онда слободно стадоше са њом разговарати. Тада их она запита, да ли познају Ранка Ранчића, из села Каменова. Они одговорише да га добро познају и да је са њима у истој чети.

ДИМКА

(Радосно)

Јел истина, баш тако каже?

МИТРА

Јел то о моме Ранку говорите.

ДИМКА

Јесте, нано. Ево каже Милена да је Ранко са свим војницима у једној чети.

МИТРА

Благи Боже, да ли је то истина? Али не, не он је давно погинуо, још код Скопља.

ДИМКА

За име Бога нано, Милена неће да лаже. Па онда, па онда? Шта даље каже.

МИЛЕНА

Па, каже да је здрав и да добро изгледа, а прво је питао, да ли је жива нека девојка Димка.

ДИМКА

Јел истина?

МИЛЕНА

Па, ето, по томе се можеш уверити.

ДИМКА

А шта му је одговорила.

МИЛЕНА

Па казала је да си здраво, да си заједно са тетком Митром и да поздраве Ранка.

ДИМКА

Дакле жив је. О хвала ти Боже.

МИЛЕНА

Само се нашој Перки догодила велика несрећа.

МИТРА и ДИМКА

Шта је то било?

МИЛЕНА

Ти знаш да су њени сви били у селу Великом Поповићу, а овај војник вели да их је познавао. Каже да су сви изгинули од једне бомбе аеропластике, само јој је бата Стеван остао у животу.

ДИМКА

Хеј, сиротице. И њу је задесила несрећа.

МИТРА

Немојте томе веровати, ја ништа не верујем.

ДИМКА

Нано, ти грешиш. Па како си могла веровати ономе што ти је рекао да је Ранко погинуо. Ја пре верујем да је жив, и дај Боже, нека овако буде.

МИТРА

О чедо моје, па ја се томе више радујем него ти. Нека би Бог дао да он буде жив, и да нам дође, па не желим одмах умрети.

МИЛЕНА

О баба Митро, тек ћеш онда живети, јер ће бити весеља. Одмах ћемо у сватове.

МИТРА

(Радосно)

Децо моја, ви ме обрадовасте

(За се)

и ја почех веровати да је жив.

(Гласно)

Ох, да ли ће дати Бог да мајка још једном загрли свога јединца?

ДИМКА

Буди весела нано, Бог ће дати па ће све добро бити.

МИЛЕНА

Само весело баба Митро, војници су казали да ће и код нас доћи па ћете се и сами уверити о свему. А сад, уздравље, ја идем да спремам цвеће. Већ ево и мрачи се.

(Оде)

ПОЈАВА ТРЕЋА

Митра, Димка, Непријатељски подофицир.

НЕПРИЈАТЕЉСКИ ПОДОФИЦИР

А ту си, лепа девојко. Од када ја чекам тебе.

ДИМКА

Зашто ме чекаш. Јесам ли ти вереница, сестра, шта ли? Иди за твојом браћом, теби није место овде.

НЕПРИЈАТЕЉСКИ ПОДОФИЦИР

Какво казала? Куш. Сад ја убијам.

МИТРА

(Поверљиво)

Ђути сине, не вичи толико.

(Њему)

Оће господине, оће, сад ће одмах поћи, само да јој ствари припремим.

ДИМКА

(Гледа кроз прозор, досети се)

Нано, ево наших војника.

НЕПРИЈАТЕЉСКИ ПОДОФИЦИР

Како, шта кажеш?

(Побегне, у соби је све више мрак само плава светлост кроз прозор)

ДИМКА

Кукавицо, бежиш сад, је ли? Да, да, куцнуо је последњи час вашем варварству.

МИТРА

Ђути, дете моје. Може се чути, па ће се вратити.

ДИМКА

Не бојим се нано, ничега више. Ја сам Српкиња и не марим погинути за своју част.

МИТРА

Ђути кад ти кажем.

ДИМКА

(Гледа кроз прозор радосно)

Војници, то су наши, то су наши нано. Познајем их по самом ходу. Они газе чврсто као јунаци. Иду право као стрела, а не као ове бабе.

МИТРА

Ето, куцају већ. Чекај, немој отварати да видимо ко је. Ја ћу питати.

(Прилази вратима)

Ко је то?

ПОЈАВА ЧЕТВРТА

ПРВИ ВОЛНИК

(Споља)

Отворите слободно, ми смо Срби.

ДИМКА

(Радосно)

Нано, отварај, то су наши.

(Узима цвеће)

МИТРА

(Отвара, кроз плач)

Добро ми дошли, синови моји. Одавно вас жељно очекујемо.

(Љуби их)

ДИМКА

(За ово време свакоме од њих меће цвеће на прса)

Браћо моја, добро нам дошли.

РАНКО

(Иде у страну, крије лице, подигнутом крагном од шињела, за се)

Сирота моја нана како је остарела.

ПРВИ ВОЈНИК

(Весело)

Јесте ли се надали овим гостима.

МИТРА

Већ две године, децо моја, како се непрестано надамо. Ох, што не могу да Вас видим како изгледате. Изгубила сам вид.

ДИМКА

Кажите ми браћо, да ли сте вечерас разговарали са једном девојком.

ПРВИ ВОЈНИК

Да, да јесмо. Ми смо то били.

ДИМКА

А је ли истина да познајете Ранка Ранчића, из овог села?

ПРВИ ВОЈНИК

Да, познајемо, још како добро, а шта Вам је он?

МИТРА

Дакле познајете га? Он је мој син. Али реците ми праву истину да ли је жив? Ми смо извештени да је погинуо још код Скопља, а вечерас опет чујем да је жив. Ја вас преклињем реците ми праву истину. Мајка сам. А ви ћете разумети мајчино срце.

РАНКО

(За се)

Боже, они су држали да сам мртав.

ПРВИ ВОЈНИК

Старице, ја вам се кунем, тако ми свега на свету, ваш је Ранко жив и здрав, а може врло лако још вечерас доћи.

МИТРА

Дакле, истина, хвала ти Боже. Сине мој оди да те пољубим место њега. Поздрави га, нека што пре дође. Мајка чека са нестрпљењем.

ПРВИ ВОЈНИК

Но, кажите ми старице, да ли овде има још непријатеља?

ДИМКА

Мало час је овде био један, који је хтео да ме на силу са собом одведе, па кад рекох да ви идете, он побеже.

РАНКО

Хтео да те одведе? Ајдете другови за њим у потеру. Ми га морамо пронаћи.

(Оду).

ДИМКА

(Замишљено)

Овај глас, овај глас. Боже мој где ли сам га чула?

МИТРА

Што ти је на једанпут чедо моје? Сад буди слободна и весела, сад смо слободни. Шта ти је?

ДИМКА

Ништа, нано, слушама ове војнике који одоше. Овај ми је глас познат. Да ли ће мој бабо доћи?

ПОЈАВА ПЕТА

НЕПРИЈАТЕЉСКИ ПОДОФИЦИР

А овде си? Сад ми нећеш побегнеш? Ја имам још другови солдати која мени помогну.

(Вуче је)

Ајде идеш одмах са мном.

ДИМКА

Пуштај ме ниткове. Пуштај ме крвопијо. Ах Ранко, Ранко мој где си.

(Дођу до врата)

МИТРА

Немојте људи. Имајте милости, не остављајте мене сиротицу, слепу.

РАНКО

(Отвори врата са пушком на готовс)

Стој. А ти ли си тај?

(Бесно)

Овамо, овамо да ти ја платим за сва твоја недела.

НЕПРИЈАТЕЉСКИ ПОДОФИЦИР

Не, то нисам ја.

РАНКО

(Вуче га напоље)

Овамо.

ПРВИ ВОЈНИК

Поднаредниче, немој да трошиш метак. Дај да му ја свршим рапорт ножем.

ДИМКА

Убите га. Убите га браћо. Тај је моју кућу упалио. О хвала ти Боже, кад си ми дао снаге да и то видим, да се овај нитков казни

Чује се пуцањ

ПРВИ ВОЈНИК

(Утрчи)

Овога убисмо, али ходите брзо, мој је друг рањен из заседе.

ДИМКА

Ах, Боже мој.

(Истрчи из куће)

МИТРА

Сиромах младић, зар је то морало пред нашом кућом да му се догоди. Проклети зликовци.

ПОЈАВА ШЕСТА

Уносе Ранка

РАНКО

Не плашите се ...

МИТРА

Димка, донеси брзо пешкир, да му рану превију. Ох јадниче, зар пред мојом кућом да те снађе ово зло.

ДИМКА

(Доноси пешкир)

Ево, не бој се брате.

РАНКО

Хвала ти, хвала.

ДИМКА

(Спази крст)

Боже Ранков крстић.

МИТРА

Шта рече Димка.

ДИМКА

Крстић који си нам ти дала. Ранко мој.

РАНКО

Нано, Димка, да ја сам, ваш Ранко. Небој те се добро ми је.

Митра и Димка љубе га и грле.

МИТРА

Ранко, сине Ранко.

Споља се чује музика и узвици: Живели, живели.

РАНКО

Нано, Димка, ви сте слободни. Ето наши иду.

МИТРА

Ранко, Ранко, сине мој. О хвала ти Боже што ми га враћаш жива и здрава.

ПОЈАВА СЕДМА

ПЕГКО

(Улази)

Помаже вам Бог свима.

ДИМКА

Бабо мој. Добро ми дошао.
(Грли га)

МИТРА

Добро нам дошао.
(Поздрављају се)

ПЕТКО

Митро, Ранко, како сте ми? Био сам до куће да видим уништења, а рекоше ми да си овде.

МИТРА

Ранко је пред кућом рањен.

РАНКО

Не мари. Рана није тешка.
(Војска прелази)

Напред другови и браћо, за зликовцима. Напред! Гоните непријатеља у стопу. Живели!

ПЕТКО

Збогом свима! Збогом, чедо моје.
(Љуби Димку)
Идем да гонимо непријатеља.

СВИ

Живели. Живели.

Војска још увек пролази. Музика свира, народ раздраган виче бесомучно. Живели! Живели ослободиоци!

ЗАВЕСА

КРАЈ

ПОГОВОР

Душан Дуца Ђ. Цветковић (1892-1978, Ниш), управник, редитељ, певач, глумац и драмски писац, у тренутку када је преминуо у 87-ој години, вероватно је био најстарији српски глумац, активан на сцени преко шездесет година. Као добар певач почео је на радничким забавама са разним шaljивим монолозима и мањим улогама као хориста у позоришту Михаила Лазића 1909, да би се већ 1912. потпуно посветио позоришту у Повлашћеном путујућем позоришту "Јоаким Вујић" под управом Косте Делинија код кога је играо и учио глуму. Међутим, ускоро наступају ратови у којима је неколико пута био рањаван, прелази са српском војском Албанију, да би 1916. био упућен на опоравак у Африку. Маја 1917. ступа у тек основано Војничко позориште у Бизерти под управом Димитрија Гинића, где махом игра женске улоге заједно са Александром Златковићем, Душаном Раденковићем, Душаном Животићем и другим добрим глумцима уз које се лепо усавршавао. Првих неколико поратних година играо је у Градском позоришту у свом родном Нишу и у Народном позоришту у Скопљу где је завршио курс из глуме значајног редитеља Александра Верешчагина. Сезоне 1924/25. је у Народном казалишту у

Сплиту, 1926/27. је управник, редитељ и глумац полу-професионалног Градског позоришта у Штипу, кратко у градским позориштима у Битољу и Лесковцу 1927/28, 1928/29. у добро организованој "Малој комедији" Милоша Рајчевића, од 1930. до 1933. у Народном позоришту Моравске бановине, 1934/37. у Народном позоришту Врбаске бановине у Бања Луци, од 1938. до пензионисања 1952. у Народном позоришту у Нишу, где је и даље наставио да наступа све до дубоке старости.

Изванредан певач, добар глумац, духовити забављач и писац, постао је име које су због његове свестраности, многа позоришта желела да виде у својој средини. Између два рата певао је повремено на Радио-Београду, а снимао је и грамофонске плоче у Паризу и Берлину. (Снимио је 43 грамофонске плоче са песмама и одломцима из драмских текстова и сопствених 'продукција'; 16 плоча се чува у Музеју позоришне уметности Србије; компоновао је 32 народне песме, међу којима су неке и данас познате и радо певане). Своју "најлепшу уметничку меру" остваривао је у зрелијем добу, у карактерним и комичним улогама, нарочито тумачењем ликова из врањске и нишке средине. Његове креације Кир-Јање, Ивка (*Ивкова слава*), Хаци-Замфира (*Зона Замфирова*), Ибишаге (драматизација по приповеткама Стевана Сремца), Гвоздена (*Девојачка клетва Љубинка Петровића*), Максима (*Бидо*), одисале су природном игром, животним реализмом и посебно тачним изворним говором.

Цветковић је написао 57 позоришних комада од којих је око двадесетак играно највише на сцени Нишког позоришта, затим у Бања Луци, Штипу, Врњачкој Бањи, Битољу итд. (У Рукописном одељењу Музеја

позоришне уметности Србије чувају се 33 драмска рукописа) То су претежно шаљиви комади са поетично-романтичним ликовима из нишке средине, а најпознатији су *Војвода Луне*, *Буна у Топлици*, *Учитељ Таса*, *Ђир Коста*, *Јованча мераклија* итд.

У својим аутобиографским белешкама (МПУС, инв. бр. 8734) Цветковић је записао: "Прво позоришно дело *Све због рата* написао сам у Бизерти – Африка – за Српско војничко позориште које је приређивало претставе за оболеле војнике у логору Лазуаз, удаљеном седам километара од Бизерте. У ово позориште дошао сам марта 1917 год. и добротом г. Душана Раденковића члана овог позоришта а вољом г. Димитрија Гинића управника овог позоришта, примљен сам за члана овога позоришта. У јулу месецу исте године написао сам овај комад и концем исте године приказиван је четири пута са још неким француским комадима у једном чину.

Други мој комад написао сам 1918. год. у Алжиру, где сам био на боловању. Комад је народни *На прагу отаџбине* у пет чинова – шест слика с певањем. Кад сам се вратио с боловања 1919 год. позориште је отпутовало с резервним трупима. У то време су били већ у Београду, а ја, у друштву: Војновића 'Пеликана', сликара, ђака наредника и Душана Поповића саставих нову позоришну трупу и све до јуна 1919. год. забављасмо инвалиде и један део бежаније. Пошто је трупа била мала, овај комад нисмо могли приказати, већ је остао за боља времена.

У Србију сам се вратио тек 7. августа 1919. год. Ступио сам у позориште 'Трифковић'. Тада сам мало прерадио комад и хтедосмо га приказати у Нишу, али

'срдита немоћ' мојих 'колега' учинила је своје. Комад је остао неприказан.

Просветно друштво 'Јадран' захтевало је један комад из народног живота, и мој брат Светозар, у моме одсуству, узео је комад и показао г. Митићу претсед. друштва. Овај преда маршалагу у Нишкој Бањи, јер је то била жеља Њ. В. Краља Александра I да се тога дана игра неки народни комад, јер је та забава била приређена у част покровитељства Њ. В. Престолонасл. Петра II. И комад је приказан свечано."

И локална штампа је забележила ову прославу трогодишњице успешног рада "нишког просветно-спортског и хуманог друштва *Јадран*" под високим покровитељством, и поздравила извођење позоришног комада *На прагу отаџбине*.

На "свеопшти захтев присутних ове свечаности појавио се на подијуму писац г. Душан Цветковић, глумац, бурно поздрављен". Од протагониста истакли су се "г. Цветковић у Стојимиру, г. Тонић у Ранка и Величковић као Риста."

Инспирацију за свој комад Цветковић је највише црпео из популарног комада с певањем *Девојачка клетва* Љубинка Петровића. Заједничка им је сентиментално-наивна садржина (*Заљубљени момак и девојка, сеоске сплетке, одлазак и повратак из рата, издајство итд.*), али оно што чини посебну вредност у комаду *На прагу отаџбине* је дирљив и потресан драмски приказ преласка српске војске преко Албаније.

Рукопис драме *На прагу отаџбине* чува се у Музеју позоришне уметности Србије (*Инв. бр. 6037*).

Олга МАРКОВИЋ

Библиотека ДРАМСКА БАШТИНА

ПРВО КОЛО

Књига 1, Панта Срећковић: БОЈ НА ДУБЉУ

Књига 2, Милутин Ибровац: БОЖИЈИ СУД НА
МЕНДИНОМ БРДУ

Књига 3, Миодраг Поповић Шапчанин: БОГОМИЛИ

Књига 4, Илија Вукићевић: ЛЕПА БУЛА

Књига 5, Живко М. Романовић: ПРОКОП

ДРУГО КОЛО

Књига 1, Миодраг Поповић Шапчанин: ДУШАН СИЛНИ

Књига 2, Миодраг Поповић Шапчанин: ГОСПОЋИЦА КАО
СЕЉАНКА

Књига 3, Миодраг Поповић Шапчанин: ТРНОВА КРУНА

Књига 4, Мита Поповић: КРВАВИ ПРЕСТО

Књига 5, Светислав Ђурђевић: ЛАЖНА ИСПРАВА

ТРЕЋЕ КОЛО

Књига 1, Мита Поповић: НАШИ СЕЉАНИ

Књига 2, Жарко Лазаревић: САМРТНА КЛЕТВА

Књига 3, Жарко Лазаревић: УГАШЕНО ОГЊИШТЕ

Књига 4, Жарко Лазаревић: КРОЗ ШИБУ

Књига 5, Тодор Пинтеровић: ЈУРМУСА И ФАТИМА

ЧЕТВРТО КОЛО

Књига 1, Атанасије Николић: ДРАГУТИН, КРАЉ СРПСКИ

Књига 2, Јован Суботић: КРСТ И КРУНА

Књига 3, Доброслав Ружић, СТЕВАН ДЕЧАНСКИ

Књига 4, Милош Цветић: БРАЋА

Књига 5, Светозар Ћоровић: У МРАКУ

ПЕТО КОЛО

Књига 1, Мита Димитријевић: ОЛИВЕРА

Књига 2, Мита Димитријевић: ПИРОВАЊЕ

Књига 3, Мита Димитријевић: ЉУБАВНИК СВОЈЕ ЖЕНЕ

Књига 4, Мита Димитријевић: СЕСТРА ЛЕКЕ КАПЕТАНА

Књига 5, Мита Димитријевић: КАЊОШ МАЦЕДОНОВИЋ

ШЕСТО КОЛО

Књига 1, Милош Перовић: СЛЕПИ БРАНКОВИЋИ

Књига 2, Милош Перовић, РАЗОРЕНИ ДОМ

Књига 3, Ђуро Димовић: КРАЉЕВИЋ МАРКО

Књига 4, Ђуро Димовић, ЂУРАЋ СМЕДЕРЕВАЦ

Књига 5, Ђуро Димовић: БАШ ЧЕЛИК

СЕДМО КОЛО

Књига 1, Милош Перовић: КРАЉ СТЕВАН ТОМАШЕВИЋ

Књига 2, Љубинко: ДЕВОЈАЧКА КЈЕТВА

Књига 3, Љубинко: СУЂАЈЕ (СУЂЕНИЦЕ)

Књига 4, Манојло Ђорђевић Призренац: ЉУБАВ и СУЈЕТА
или ОТРОВНИЦА

Књига 5, Милутин Чекић: У СВОМЕ ДОМУ

СР - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

886.1/.2-2

ЦВЕТКОВИЋ, Душан Ђ.

На прагу огадбине : позоришни комад у седам
слика с певањем / Душан Ђ. Цветковић - Дуна :
[приређивач Миланка Андријансвић]. - Београд :
Музеј позоришне уметности Србије, 2001 (Београд :
Србоштампа). - 95. стр. : слика аутора : 15 см. -
(Библиотека Драмска баштина : коло 8. књ. 5)

Тираж 300. - Стр. 90-93: Поговор / Олга Марковић.

929:82 Цветковић Д.

а) Цветковић, Душан Ђ. (1892-1978)

ИД=93862156

Библиотека
ДРАМСКА БАШТИНА

ОСМО КОЛО

Књига 1

Никола Ђорић
МОМИР

Књига 2

Владан Ђорђевић
НАРОД И ВЕЛИКАШИ

Књига 3

Милорад М. Петровић
ЧУЧУК СТАНА

Књига 4

Петар Петровић Пеција
РУШКА

Књига 5

Душан Ђ. Цветковић – Дуца
НА ПРАГУ ОТАЏБИНЕ